

Juhani Paasivirta

Arbetarrörelsen i Finland

Översättning från finskan av
Kajsa Krook

Tidens förlag, Stockholm 1949

Innehåll

Förord	1
Den s. k. liberala arbetarrörelsen.....	1
Den socialistiska arbetarrörelsens uppkomst	3
Det socialdemokratiska partiet och försvaret av Finlands särställning	5
Socialdemokraterna i lantdagen	7
Finlands självständighetskamp och det socialdemokratiska partiet	10
Revolutionsskedet 1918	12
Arbetarrörelsens delning	14
Det socialdemokratiska partiets parlamentariska inställning under början av 1920-talet.....	18
Maktkampen inom det socialdemokratiska partiet.....	19
Tanners regering 1926-1927	21
Den vänsterradikala strömningen på 1920-talet.....	23
Arbetarrörelsens ställning under de s. k. lappoåren.	24
Förhållandena under det andra världskriget.	26
Socialdemokraterna och kommunisterna under efterkrigstiden.	28

Anmärkning

Denna historik är huvudsakligen skriven utifrån en socialdemokratisk synvinkel. För en annan, skriven av en finländsk kommunist, se [Finlands två ansikten](#) av A R Torni (den behandlar tiden fram till 1944).

Förord

Finlands kulturpolitiska utveckling har märkbart influerats av landets geografiska läge. Å ena sidan har Finland genom att vara så avlägset nordligt beläget relativt sent nåtts av kulturimpulser utifrån, å andra sidan har landet som brygga mellan Skandinavien och Ryssland varit underkastat inflytanden från två olika håll. Denna egenartade kulturorientering såväl mot Väst- som Östeuropa har satt spår i landets allmänna samhällsstruktur, ett faktum som kan konstateras även då man går att belysa en företeelse av så sent datum som *arbetarrörelsen* och dess utveckling.

Den finska arbetarrörelsens idépolitiska källor har man att söka bortom Östersjön och Bottniska viken. Den sekellånga samhörigheten med Sverige gav Finlands samhällsliv en skandinavisk grundkaraktär och denna nära kontakt med Norden fortbestod också sedan landet förenats med det ryska kejsardömet och fått sin politiska särställning samt slutligen nått sin självständighet. Man kunde vänta sig att Sverige som en stat på högre social utvecklingsnivå skulle bli impulsgivande för Finlands arbetarrörelse. Den utlösande ideologiska impulsen kom dock från Tyskland, som i sin egenskap av den s. k. marxistiska ideologins hemland spelade en central roll vid socialismens utbredning. Det socialt efterblivna Ryssland kom att få en sekundär betydelse för den finska arbetarrörelsens utveckling. Ryskt inflytande kan konstateras först från år 1917, då den vänsterradikala revolutionsläran, bolsjevismen, får kraftiga återverkningar, vilka leder till en delning av arbetarrörelsen.

Hittills publicerade redogörelser för Finlands politiska arbetarrörelse — med undantag för de finska emigrantkommunisternas tendentiösa framställningar — har i huvudsak varit av refererande art. Huvudvikten har i dem fästs vid framläggande av fakta, varvid den våldsamma detaljanhopningen stundom gjort det omöjligt för läsaren att upptäcka den s. k. röda tråden. Föreliggande arbete vill däremot nöja sig med att klarlägga för respektive perioder karakteristiska företeelser och problem med arbetarrörelsens utvecklingshistoriska värdering som mål.

*

Jag ber att till professor *Arvi Korhonen* få uttala min tacksamhet för att han granskat mitt manuskript och därvid i vissa detaljer kommit med värdefulla anmärkningar.

Åbo den 25 april 1949.

Juhani Paasivirta

Den s. k. liberala arbetarrörelsen

Under 1800-talets senare hälft var Finland övervägande ett agrarland. Från seklets mitt kan en begynnande industriell utveckling iakttas, men industrialiseringens återverkningar på samhällsstrukturen var ännu vid denna tid inte tillräckligt kraftiga för att genom rådande missförhållanden aktualisera arbetarfrågan. Med hänsyn till den låga allmänna levnadsstandarden kunde Finland karakteriseras som ett ”proletärland”, där de ekonomiskt svaga folkelementen utgjorde befolkningens progressiva del. Den talrika obesuttna lantbefolkningen utgjorde ett påtagligt bevis för landets sociala efterblivenhet. Denna befolkningsgrupps tillväxt hade mot slutet av seklet antagit sådana proportioner, att de besuttna enligt statistiken endast utgjorde en minoritet av den lantarbetande befolkningen. Jordbrukets rationalisering och den ökade boskapskötseln försvårade ytterligare de obesuttnas ställning, vilket blev utgångspunkten för den begynnande flykten från landsbygden. Inflyttningen till städerna fortsatte fr. o. m. 1870-talet i en jämn ström och den mekaniserade industrin fick en billig arbetskraft av dessa inflyttande landsbor, som varit vana vid en låg levnadsstandard.

Det industriella uppsvinget i Finland skedde samtidigt med liberalismens genombrott. Den ekonomiska liberalismens lärosatser om den fria enskilda företagsamheten som säkraste garanti för allmänt välstånd var man i industrikretsar benägen att acceptera som vetenskapens absoluta sanningar, vilka inte ens den bistraste verklighet förmådde vederlägga. Sedan lagstiftningen på näringslivets område grundats på liberalismens principer och kapitalanskaffningen underlättats genom nya kreditanstalter, ledde en livligare utrikeshandel till ökad produktion på alla områden. Trävaruindustrin föreföll att ha de största utvecklingsmöjligheterna; dess produkter: sågade varor, papper och cellulosa hörde på 1880-talet till de viktigaste exportartiklarna. Genom en förbättring av de tekniska arbetsmetoderna utvecklades också den av utländsk råvara beroende järn- och textilindustrin utan att dock kunna tillfredsställa den stigande efterfrågan på hemmamarknaden. I och med det utvidgade produktionsnätet uppkom en arbetarklass som kände sig stå i ekonomiskt beroende av arbetsgivarna. Industrins fortsatta utveckling tydde på att den sociala frågan, främst arbetarfrågan, inom kort skulle komma i brännpunkten för socialpolitiken.

Det finska samhället var under 1800-talets sista decennier ännu i så måtto primitivt att det på arbetarhåll inte framträdde någon aktiv strävan att avlägsna rådande missförhållanden. De fåtaliga, oorganiserade skarorna kunde svårligen tänkas ge upphov till en social rörelse.

Också arbetarklassens upplysta medlemmar var endast dunkelt medvetna om att lönarbetarna utgjorde en samhällsgrupp som levde i ödesgemenskap under det ekonomiska livets ”järnhårda” lagar. Det krävdes samhällskritik för att väcka deras lust till självverksamhet. Statsmaktens utövare intog inte en kritisk hållning till de rådande förhållandena. Ståndslandtdagen såg som sin uppgift att i främsta rummet tillvarata de medborgargruppernas intressen vilka den representerade. Borgarskapet och bondeståndet, vilka på den sociala klasskalan stod närmast arbetarna, följde även de i sitt lantdagsarbete en av s. k. ståndssynpunkter utstakad linje. En dylik representation utan förankring i hela folket, föreföll inte att kunna bli en framstegsfaktor som med stöd av den allmänna opinionen kunde ta initiativet till radikala samhällsreformer.

Finlands arbetare behövde impulser utifrån för att från en oupplyst social massa utvecklas till en initiativkraftig faktor i den sociala utvecklingen. Impulsgivare blev liberalismen, vars företrädare från 1880-talet — synbarligen under inflytande av den tyska socialpolitiska skolan (den s. k. katedersocialismen) — började visa intresse för arbetarfrågan. Dessa reformvänliga liberaler omfattade i princip åsikten att alla medborgarkretsar, alltså även arbetarklassen, borde garanteras möjlighet till materiellt och andligt välstånd. Enligt dem rådde ingen olöslig konflikt mellan arbetsgivare och arbetare. De sociala missförhållandena kunde avlägsnas genom ömsesidig samverkan. Initiativet till ett närmande skulle komma uppifrån, från det borgerliga lägret. I kontakten mellan dessa motsatta samhällsgrupper såg de frisinnade socialpolitikerna nyckeln till arbetarfrågans lösning och inspirerade av denna sin ideologi gick de att förverkliga sitt program i den övertygelsen att de tolkade folkets vilja. Skulle arbetarna slå in på klasskampens väg, kunde enligt dem samhällsutvecklingen ta en mindre gynnsam vändning. De sociala reformerna var samtidigt för dem ett medel att skydda det bestående ekonomiska systemet mot socialismens presumerade skadliga verkningar.

En liberalism med denna sociala inställning var på 1800-talet i Finland en så betydande samhällskritisk faktor att den på arbetarhåll inte kunde lämnas obeaktad. Tanken att de materiellt och andligt vanlottade befolkningsgruppernas ställning kunde förbättras utan djupgående ändringar i de rådande förhållandena måste väcka genklang i en tid då inte ens de mest avancerade arbetarna var på det klara med socialismens strävanden. På initiativ av de liberala socialpolitikerna föddes den s. k. *liberala arbetarrörelsen*: på olika håll i landet grundades arbetarföreningar under borgerlig ledning. Den mest betydande av initiativtagarna var fabrikören V. J. v. Wright, ordförande för Helsingfors arbetarförening 1883-1896 och under de tre sista åren ordförande i den delegation som avsetts att bli rörelsens centrala organ.

v. Wright hade fått sina impulser från Skandinavien, främst Sverige, där man på 1860-talet — på konservativ eller liberal bas — grundat organisationer för främjandet av arbetarnas ekonomiska och kulturella självverksamhet. Under liknande programdeviser sökte de ”wrightska” föreningarna hos arbetarna befästa uppfattningen att den sociala jämlikhetens förverkligande krävde ett förberedande upplysningsarbete. Denna elementära samhällsutbildning betonade det kapitalistiska systemets utvecklingsduglighet och den marxistiska klasskampens fördärvlighet.

Den socialistiska arbetarrörelsens uppkomst

I mitten på 1890-talet började krissymptom framträda inom den liberala arbetarrörelsen. Arbetarmedlemmarnas hållning i arbetarföreningarna tydde på en förtroendekris; hos dem förmärktes en tendens att vilja frigöra sig från beroendet av den borgerliga ledningen och uppnå självbestämmanderätt. Ett stöd för denna frigörelsesträvan fann man i erfarenheterna från ett ungefär tioårigt arbete inom organisationerna, vilket visat att en sammanjämkning av företagarnas och arbetarklassens intressen som taktisk norm inte kunde leda till för den senare parten tillfredsställande resultat. Så snart ekonomiska frågor — såsom frågan om höjd lönenivå eller förkortad arbetstid — kom upp på dagordningen, stötte reformförslagen på motstånd. I denna atmosfär av bristande förtroende hade de liberala kretsarnas sociala åskådning inte längre samma bärkraft som förut. Man började tala om motsättningarna mellan arbete och kapital och framställde krav på att verksamheten inom organisationerna skulle dirigeras på ett sätt som tillfredsställde arbetarnas vaknande klasskänsla. År 1896 tillspetsades krisen. Arbetarnas representantmöte i Tammerfors godkände öppen arbetsstrid som medel att nå förbättrade arbetsvillkor. Den aktualiserade strejkfrågan påskyndade arbetarnas positiva ställningstagande i frigörelsefrågan. Inom kort erkände den borgerliga parten att samarbetstanken förlorat sin bärkraft. Som ett tecken härpå avgick Wright från ordförandeposten i arbetardelegationen.

Liberalernas avvisande hållning till kravet på allmän rösträttsreform var ägnad att påskynda arbetarnas separationssträvanden. De borgerliga liberalernas konservativa politiska ståndpunkt visade att de inte var beredda att utveckla arbetarrörelsen till en politiskt inflytelserik samhällsfaktor. Liberalismen i Danmark och Norge hade en radikalare karaktär och jämnade genom sin reformvänlighet vägen för socialdemokratin i dessa länder. Det starka motstånd rösträttsreformen i Finland mötte, särskilt på svenskt borgerligt håll, tydde på att ifrågavarande mål icke skulle nås utan strid. Den ideologiska jäsningen inom arbetarrörelsen under 1890-talets brytningsskede skapade en gynnsam jordmån för socialismen. Tyskland, vars socialpolitiska skola hade spelat en framträdande roll för utvecklandet av det liberala tänkesättet, kom också att förmedla de socialistiska ideologierna till landet. Funktionärernas i arbetarföreningarna skandinaviska resor utsträcktes vid denna tid ofta till Tyskland. Impulserna härifrån gällde marxismen, som man fann renlärt uttolkad av Karl Kautsky. De marxistiska tankarna spriddes genom den 1895 grundade tidningen ”Työmies” (Arbetaren) i vars spalter man började finna artiklar om socialismen, baserade på ”Vorwärts” i Berlin och ”Social-Demokraten” i Stockholm. Man kunde sålunda också i Finland konstatera att socialismen s. a. s. rörde sig i tiden, även om man tillsvidare inte kunde fastslå när dess genombrott skulle ske.

Det första resultatet av den ideologiska jäsningen blev grundandet av *Finlands arbetarparti*, varom beslut fattades vid arbetarföreningarnas representantmöte i Åbo 1899. I den diskussion som föregick detta beslut, utkristalliserade sig opinionsbildning på två olika linjer. Å ena sidan ansåg de liberala kretsarna det inte ändamålsenligt att arbetarna bildade ett eget parti. Detta ställningstagande motiverades med påståendet att ett övergivande av samarbetslinjen skulle öka friktionen i samhället och vidga den sociala klyftan. Man ansåg på detta håll socialismen som ideologi inte lämpad för den finska arbetarrörelsen. Den betraktades som en

ideologi för industrialiserade länder och utan möjlighet att slå rot i Finland. Denna skarpt avvisande inställning till socialismen var baserad på den allmänna uppfattningen att socialismen var en socialt destruktiv idéströmning. Även de liberaler som inte ville motsätta sig ett särskilt arbetarparti krävde att den nya partiorganisationen inte fick omfatta revolutionära tänkesätt utan skulle acceptera en verksamhet inom ramen för den rådande samhällsordningen. Å andra sidan ansåg mötets radikala representanter det nödvändigt att ett eget parti ställdes i spetsen för den alltmera självständiga arbetarrörelsen. Som motivering för denna ståndpunkt anfördes åsikten att en fast organisation skulle ge arbetarklassen politiskt inflytande och möjlighet att förverkliga sina intentioner. De radikalaste företrädarna för denna uppfattning ansåg det även opportunt att acceptera klasskampens princip. I fråga om de socialistiska lärornas tillämpning yttrade de sig i allmänhet med en viss reservation. Anledningen härtill var — såsom tidigare påpekats — att man i Finland ännu vid denna tidpunkt ägde en bristfällig kännedom om dessa. Det var endast några få som hade exakta kunskaper om socialismen. Dess ideologi var sålunda alltför främmande och obestämd för att tas som utgångspunkt och bas för arbetarrörelsens verksamhetsprogram.

Arbetarpartiets konstituerande möte angav som partiets målsättning ”ekonomisk och social frigörelse av Finlands arbetare”. Det av mötet godkända programmet baserades i sina detaljer på arbetarföreningarnas opinionsyttringar under krisskedet på 1890-talet. De väsentligaste programpunkterna gällde allmän lika rösträtt för alla medborgare som fyllt 21 år, proportionellt valsysteem, utvidgning av lantdagens befogenheter, progressiv beskattning, medborgerlig frihet, läroplikt, förbudslag och ökad arbetsskydds-lagstiftning. Av programdeklarationen framgick att partiets förhållande till socialismen inte definierades. Redan av taktiska skäl kunde det anses motiverat att endast tala om ”arbetarklassens frigörelse”; ”marxismen” hade nämligen, om också bara som ett slagord för partiets verksamhet, varit ägnad att avhålla de moderata elementen bland arbetarna från att ansluta sig till partiet.

Vid ett möte i Forssa 1903 erhöll arbetarpartiet, till vars namn tillägget ”socialdemokratisk” ansågs motiverat, ett klart socialistiskt program. Partiets ideologiska målsättning fastslogs i överensstämmelse med den internationella arbetarrörelsens deviser. Som utgångspunkt tog man det tyska socialdemokratiska partiets s. k. Erfurtprogram av 1891, vid vars uppgörande Kautsky spelat en central roll. Dessutom stödde man sig på de österrikiska socialisternas partiprogram, som antagits tio år senare. Det nya i denna ideella åsiktsdeklaration var att man inte längre nöjde sig med att tala om en utveckling av förhållandena på basen av rådande samhällsordning, utan att man som sitt slutmål framhöll en genomgripande förändring av hela det ekonomiska systemet. För de flesta deltagarna i Forssamötet var socialismen ett slags evangelium, en hörnsten i deras politiska åskådning. De trodde att det socialistiska samhället skulle förverkligas av sin egen ideella kraft; arbetarklassens uppgift var endast att genom sin insats påskynda utvecklingen. Inom en minoritet ställde man sig — enligt vad Edvard Walpas-Hänninens ståndpunkt antyder — i viss mån skeptisk till socialismen, vilket föranledde ett skarpt meningsutbyte. Tärande produktionsmedlens socialisering. För majoriteten var marxismens lärosatser däremot vetenskapens ”kanoniserade” sanningar, vilkas praktiska tillämpning man inte fann skäl att diskutera. Att de tämligen motståndslöst anammades på finsk botten får sin förklaring av att den marxistiska samhällskritiken gav arbetarklassens verksamhet en tidigare saknad ideologisk utgångspunkt, vilken liberalismen inte kunnat ge. Den marxistiska socialismen öppnade för arbetarrörelsen vidsträckt framtidsperspektiv och gav den möjlighet att driva sin egen sak under självständiga programdeviser.

Det rätt kritiklösa och trovissa godtagandet av den socialistiska ideologin hindrade inte Forssamötet att fastslå det socialdemokratiska partiets aktuella program med hänsyn till finska förhållanden. Som politisk målsättning underströk man ståndslantdagens ersättande med en

enkammarrepresentation vald genom allmän lika rösträtt. I fråga om metoderna att realisera detta mål kom man visserligen inte till full klarhet. Det faktum att man i en del länder — bl. a. i Sverige 1902 — tillgripit generalstrejk för att genomdriva en positiv lösning av rösträttsfrågan, bidrog att fästa Forssamötets uppmärksamhet vid användningen av utomparlamentariska medel. Då arbetarna saknade politiskt inflytande, föreföll generalstrejken dem som det enda effektiva medlet att få till stånd en representationsreform. Mötet beslöt, att om inte frågan om enkammarrepresentation och allmän rösträtt genom opinionsyttringar kunde bringas till en positiv lösning, det i ett senare skede skulle avgöras huruvida generalstrejk borde tillgripas som kampmedel. Då det gällde att klarlägga taktikfrågan, kom i vissa fall arbetarklassens stärkta självkänsla att ogynnsamt påverka ståndpunktstagandet. Som ett exempel kan anföras beslutet att inte på socialdemokratiskt håll erkänna de av ståndslantdagen antagna lagarna som bindande för arbetarklassen. Med hänsyn till besluts omsättande i praktiken visade det sig mindre väl överlagt.

Under tiden mellan Åbo- och Forssamötena, respektive 1899 och 1903, blev den finska arbetarrörelsens ideologiska opinionsbildning mera självständig och orienterade sig mot den tyska socialdemokratins tankebanor. Den svenska arbetarrörelsens inflytande blev härvid av sekundär betydelse, men dock icke alldeles utan spår. De svenska socialdemokraternas ledare Hjalmar Branting deltog i arbetarpartiets konstituerande möte och tack vare honom kom passusen om ”arbetarklassens frigörelse” att upptas i Åbomötets programdeklaration. I främsta rummet var det dock den tyska socialismens radikala riktning som tilltalade de för åsiktsradikalism böjda finska arbetarna. Marxismens lärosatser: kritiken av det kapitalistiska ekonomiska systemet, klasskampen och den socialiserade produktionen, hade inom Sveriges arbetarrörelse redan före sekelskiftet underkastats en kritisk bedömning, vilket delvis medförde att denna socialdemokrati inte kunde bli auktoritativ för den finska arbetarrörelsen. Rysslands arbetarrörelse som just höll på att organisera sig, kunde inte heller ge några avgörande impulser. Sedan den 1898 var redo för offentlig verksamhet, hade den omfattat politiska metoder som inte kunde tillämpas i finska förhållanden. Tysklands och i andra rummet Sveriges socialdemokrater kom därför att bli den finska arbetarrörelsens impulsgivare i dess strävan att på basen av den socialistiska ideologin finna självständiga verksamhetsformer.

Det socialdemokratiska partiet och försvaret av Finlands särställning

Det socialdemokratiska partiet grundades under ett brytningsskede i landets politiska liv, vilket genom februarimanifestet 1899 fick en krisartad karaktär. Med detta kejsrerliga manifest sökte man rubba grunderna för Finlands politiska särställning genom att begränsa lantdagens anpart i lagstiftningen. Inom ryska regeringskretsar ville man frånta den finska statsmakten avgörandet i alla frågor rörande Finland, vilka ansågs vara av betydelse för hela riket, och inränga dem under den s. k. rikslagstiftningen. Det rörde sig här om ett planmässigt kufförsök, som hade kommit att betyda en avsevärd inskränkning av den politiska självbestämmanderätt som genom statsakten i Borgå 1809 tillerkänts Finland. Majoriteten av de politiskt upplysta gick in för rättskampen som medel att förhindra tillämpningen av februarimanifestets bestämmelser. Som politisk metod skilde sig detta s. k. passiva motstånd radikalt från undfallenhetsriktningen, vilken ansåg att man genom att delvis underkasta sig tvångsåtgärderna och genom att bibehålla regeringsuppgifterna i inhemsk hand kunde förhindra en ytterlig tillspetsning av konflikten. Dessa två för varandra rätt främmande grundåskådningar kom att utstaka linjerna för Finlands politik och båda kan anses ha varit av positiv betydelse för landets rättsförvar.

Med hänsyn till det kristillstånd februarimanifestet framkallat, ansåg man på borgerligt håll att arbetarpartiets grundande splittrade grundlagsfronten. Detta resonemang byggde synbarligen

på uppfattningen i dessa kretsar sedan 1880, att en självständigt verksam arbetarklass kunde förorsaka kaos i samhället. De facto representerade arbetarrörelsen en skapande social kraft, vars positiva inflytande snart skulle bli märkbart även i statslivet. Genom en enhetlig partiorganisation fick arbetarna en långt större betydelse som politisk faktor än vad de haft som en av andra samhällsgrupper ledd massa. I och med att arbetarpartiet som en grupp för sig anslöt sig till de konstitutionella fick det passiva motståndet ett betydande krafttillskott. Socialisternas radikala klasskampstityd var visserligen ett hinder för uppkomsten av en målmedvetet ledd motståndsrörelse. De ryska regeringskretsarnas aktivitet för ökat riksinflytande var dock såpass hotande både för landets autonomi och för arbetarrörelsens existens, att det socialdemokratiska partiet inte kunde ta avstånd från samarbetet med likatänkande borgerliga kretsar. I det positiva resultatet av värnpliktsstrejkerna som inleddes 1902 som en följd av det olagliga värnpliktsuppbådet, hade arbetarna en betydande andel. Då det politiska förtrycket fortsatte, framträdde på socialistiskt håll en tendens till radikalare kampmetoder. Som ett tecken härpå grundades en egen aktivistisk organisation 1904. Dessa s. k. arbetaraktivister vilka hade kontakt med det aktiva motståndsparti som vid samma tid grundats av borgerliga radikaler, kom inte att få någon större betydelse inom arbetarrörelsen. Aktivismen var i främsta rummet en följd av den allmänpolitiska krisen. Rysk-japanska krigets utbrott 1904 skapade en gynnsam atmosfär för tanken att de tillspetsade förhållandena kunde framkalla en revolutionär rörelse i Ryssland för vilken eventualitet man borde vara aktionsberedd. Någon samverkan uppstod inte mellan den aktivistiska arbetarorganisationen och de ryska socialisterna. Däremot var man medveten om att kampen för båda gällde samma sak: att störta den tsaristiska regimen, vilket kunde medföra en vändning i Finlands och Rysslands politiska och sociala utveckling. Så länge ståndslandtdagen bibehölls i Finland, kunde det socialdemokratiska partiet i sin strävan till ökat inflytande endast bygga på kraften hos de massor det representerade, d. v. s. på utomparlamentarisk verksamhet.

Härvid förelåg en möjlighet att den unga politiska organisationen som under sin korta verksamhetsperiod ännu inte hunnit stabilisera sina arbetsformer, skulle förfalla till våldsmetoder. Förutsättningar för en dylik utveckling tycktes föreligga särskilt för den händelse att Finlands och Rysslands arbetarrörelser i kampen mot ”den gemensamma fienden” komme att närma sig varandra. Anledningen till att de ryska socialisternas våldsmetoder inte mätt genklang inom det socialdemokratiska partiet är att söka i partiets demokratiska tänkesätt, som vid denna tid närmast innebar en tro på samhällsförbättring genom allmän rösträtt och enkammarrepresentation. Det hängivna intresse som man på socialistiskt håll alltsedan Forssa-mötet ådagalade för folkrepresentationens demokratisering och den optimism som uppbar kampen för detta mål, var i och för sig utslag av tron på de parlamentariska metodernas effektivitet.

Då det politiska läget i november 1905 tillspetsades och ledde till *storstrejk*, följde därvid också avgöranden beträffande representationsreformen och grunderna för landets särställning. Sedan det socialdemokratiska partiet i kraft av sina organisationer synnerligen aktivt bidragit till händelseutvecklingen, var det inte längre möjligt att ställa arbetarklassen på sidan om maktutövningen. Det allt klarare statsmedvetande som socialisterna ådagalagt i rättskampen, gav deras krav på politiskt inflytande dess berättigande. Den s. k. Tammerforsdeklarationen, socialisternas politiska programutkast under storstrejksskedet, var man vid sidan av representationsreformen underströk nödvändigheten att utveckla Finlands autonomi för att befästa rättsgrunderna för den inre självständigheten, var ett kraftigt uttryck för arbetarnas frihetsvilja och ägnad att i och för sig påverka den allmänna opinionen. Lantdagsordningens demokratisering öppnade för arbetarrörelsen vägen till det parlamentariska statslivet. Lantdagen som politiskt forum var för den tillsvidare ett främmande verksamhetsfält. Det gällde här att slå in på en ny taktisk linje, där framgången var beroende av ett flertal synpunkter som dikterats av det praktiska livets krav.

Socialdemokraterna i lantdagen

Representationsreformen av år 1906, till vars genomförande storstrejken verksamt bidragit, innebar en radikal övergång från ståndslanddagen till en enkammarrepresentation, vald genom allmän rösträtt. Trots att denna grundlagsändring betydde en stor seger för demokratin, förblev grunderna för landets statskick lika "konservativa" som förut. Den traditionella maktfördelningen bibehölls: lantdagens befogenheter ökades icke, regenten var fortfarande administrativt-legislativt maktcentrum med lantdagen som svag motvikt. Ett ur arbetarrörelsens synpunkt viktigt resultat av reformen var att man nu fått till stånd ett organ, där grupper företrädande olika tankeriktningar, bl. a. också det socialdemokratiska partiet, hade möjlighet att i proportion till sina kraftresurser göra sin röst hörd i politiskt hänseende.

Genom 1906 års *representationsreform* nådde Finland — i fråga om en demokratisering av statskicket — icke lika långt som man då redan kommit i Skandinavien, där riksdagen förskaffat sig rätt att övervaka regeringens åtgärder. Det parlamentariska styrelsesättet som i Norge trätt i kraft 1884, i Danmark 1901 och i Sverige 1905, hade inte upptagits på det finska socialdemokratiska partiets program. Så länge socialdemokraterna inte varit delaktiga i lantdagsarbetet, hade de parlamentariska problemen inte kunnat påräkna deras intresse. I fråga om folkrepresentationens demokratisering gick Finland däremot längre än Sverige och Danmark; genom en radikal politisk åtgärd övergick man där — utan mellanstadier — till enkammarssystemet. Det faktum att Rysslands kejsare samtidigt var Finlands storfurste försvårade en demokratisering som även berört grunderna för maktfördelningen. Det var dock det socialdemokratiska partiets avsikt, vilket framgår av det vid Uleåborgsmötet 1906 godkända framtidsprogrammet, att söka få till stånd en ändring av statskicket därhän att lantdagens lagstiftningsrätt bleve oberoende av storfursten och att maktutövningens tyngdpunkt förlades hos lantdagen. Förverkligandet av detta mål krävde att regentens absoluta vetorätt genom vilken han kunde vägra att stadsfästa en av lantdagen antagen lag, gjordes suspensiv, att regeringens politiska ansvarighet inför lantdagen infördes och att lantdagen finge bestämmanderätt i vissa tidigare på administrativ väg avgjorda ärenden. Medvetna om att Finland som autonom stat saknade möjlighet att på legislativ väg inskränka regentens makt ansåg socialisterna att det framlagda programmet endast kunde förverkligas under förutsättningen av en revolution i Ryssland. Med tanke på ett dylikt framtidsperspektiv fann det socialdemokratiska partiet det opportunt att söka kontakt med de ryska socialisterna. Vid mötena i Kotka 1909 och i Helsingfors 1911 framhöll man att denna kontakt inte borde få begränsa partiets handlingsfrihet eller vidareutvecklas till ömsesidig samverkan. Beslutet att förkasta anarkistiska kampmetoder, vilket sannolikt inspirerats av vissa arbetarelements deltagande i Sveaborgsupproret, innebar inte bara ett principiellt ställningstagande utan också ett beslut att förhindra de ryska socialisternas metoder att vinna spridning bland Finlands arbetare.

I de första *valen* till enkammarlanddagen 1907 vann det socialdemokratiska partiet 80 mandat eller 2/5 av totalantalet. Den socialdemokratiska gruppen blev härigenom lantdagens största och samtidigt den inflytelserikaste faktorn i landets politiska liv. Socialisterna ansåg valframgången som ett övertygande bevis för att arbetarrörelsens samhällskritik och dess krav på att missförhållandena skulle avskaffas, hade mött genklang hos väljarkåren. Som partiskpolitisk idé var socialdemokratin rätt omogen på finsk botten. Av valresultatet att döma föreföll den dock att äga förutsättningar att segerrikt hävda sig i den politiska åsiktskonkurrensen i ett socialt efterblivet land vars talrika stads- och landsproletariat höll på att vakna till medvetande om sin svaga sociala ställning. Till socialisternas framgång medverkade det faktum att Finland saknade ett klart liberalt parti som med dem kunnat uppta kampen om "arbetarklassens själ". I den konservativa atmosfären fann den socialistiskt färgade radikala agitationen en förträfflig psykologisk jordmån. Å ena sidan förkunnade den under marxistiska deviser en ny bättre tidsålder samt den "historiska uppgift" som ansågs tillkomma arbetaren i

det sociala skapandet; å andra sidan var man medveten om att det nya samhället kunde uppstå först i en avlägsen framtid, varför det var ändamålsenligt att uppdra riktlinjerna för det aktuella reformprogrammet just med tanke på den socialdemokratiska lantdagsgruppens arbete. Att man slog in på den senare linjen gav vid handen att det socialdemokratiska partiets ledning hade föredragit det demokratiska tillvägagångssättet. Så länge socialisterna saknat möjlighet till politiskt inflytande intog en icke närmare definierad revolutionsideologi en framträdande plats i deras program. Sedan vägen till lantdagen var öppen, kände de ett behov att understryka den ”parlamentariska klasskampens” ändamålsenlighet, vilket i praktiken betydde att omstörtningsteorin trädde i bakgrunden för att hållas i beredskap för målsättningar i en avlägsen framtid.

Den socialdemokratiska lantdagsgruppen inträdde illa förberedd i lantdagen. Dess medlemmar var till övervägande del obehövade i lagstiftningsarbetet, deras politiska sakkunskap var baserad på den skolning verksamheten inom partiet gett. Endast i arbetarfrågan kunde den anses representera en betydande sakkunskap. Den bristande sakkunskapen beredde socialisterna svårigheter särskilt i utskottsarbetet, där bristen på kompetenta krafter ledde till en direkt uppbromsning av ärendenas behandling. Under sådana förhållanden kunde mången av dem inte motstå frestelsen att använda lantdagens talarstol som agitationsplats och framföra synpunkter, starkt färgade av radikal klassanda. Delvis får den socialistiska lantdagsagitationen tillskrivas de uteblivna resultaten i reformlagstiftningen, vilka främst berodde på regentens bruk av sin veto-rätt. Ett statskicks där varje radikal reformsträvan kunde möta motstånd hos innehavaren av den högsta makten, var inte ägnat att utveckla den socialdemokratiska lantdagsgruppens ansvarskänsla. De flesta av dess medlemmar såg som sin viktigaste uppgift att kritisera de borgerliga ståndpunkterna, vilket i många fall resulterade i en rätt ensidigt negativ hållning. Det socialistiska lantdagsarbetet präglades sålunda av en radikal klasskampslinje, karakteriserad av en avvisande inställning till alla kompromisslösningar. Förutsättningarna för en kompromisspolitik var för övrigt begränsade, då, såsom tidigare påpekats, ett liberalt parti, motsvarande de i Skandinavien, inte existerade i Finland. De borgerliga gruppernas konservatism, landets av regenten dominerade statskicks och den bristande förtroendet med lantdagsarbetet kom i stort sett att bidra till socialisternas svaga ställning under enkammarlantdagens första tid.

Fram till världskrigets 'utbrott 1914 hade den socialdemokratiska lantdagsgruppen huvudsakligen två mål för sin verksamhet: för det första försökte man få till stånd en social lagstiftning, för det andra deltog man i avvärjandet av de upprepade förryskningsförsök som från ryskt regeringshåll riktades mot landet. I det förstnämnda fallet koncentrerades uppmärksamheten vid vissa väsentliga punkter i partiprogrammet, såsom arrendelagen, kommunallagen, arbetsskyddslagen och förbudslagen. Från alla partiets sida och mest energiskt från socialistiskt håll restes efter storstrejken kravet på en förbudslag. Ett lagförslag vann lantdagens godkännande år 1907 och ånyo 1909, då man misstänkte att regenten i denna fråga skulle begagna sin veto-rätt. Sistnämnda år bildades under general Markovs ledning en ny senat med ryska medlemmar. Denna vidtog likväl inga åtgärder för att få förbudslagen stadfäst i högsta instans. Lika segsliten blev kampen för den kommunala rösträtten. På arbetarhåll var man missnöjd över att den allmänna rösträtten 'begränsats till de politiska valen. Med bistånd av agrarförbundet och en del av de ungfinska representanterna lyckades den socialdemokratiska lantdagsgruppen vid 1908 års senare lantdag med stor röstövertikt genomdriva de nya kommunallagarna, enligt vilka rösträtten utsträcktes till alla medborgare som fyllt 21 år. Stadfästandet av dessa lagar uppsköts likväl till en senare tidpunkt. Den 1908 antagna arrendelagen mötte däremot intet motstånd från den högsta statsmaktens sida. Ansträngningarna att få till stånd en arbetsskyddslagstiftning kröntes endast såtillvida med framgång att man 1908 lyckades få en lag antagen som förbjöd söndags- och nattarbete i bagerier och som fastställde 48 timmar per vecka som längsta arbetstid. Reformlagstiftningen vann i regel svagt understöd från borgerligt håll och den förryskade senaten fann inte skäl att

medverka till att socialisternas reformlagar blev stadfästa.

Den radikala klasskampens princip utgjorde kärnan i det socialdemokratiska partiets ideologiska program. Dess rötter i arbetarnas medvetande var såpass djupa att om dess ändamålsenlighet ingen diskussion kunde uppstå, som gett näring åt en annan opinionsbildning. Till klasskampsattityden bidrog en schematisk uppfattning av arbetarklassen som den allmänna utvecklingens ledande faktor. En mekanisk tillämpning av detta tänkesätt kunde leda till att socialisterna ofta ensamma försökte lösa de frågor som stod på dagordningen. Synbarligen följde de härvid den av Kautsky i "Vägen till makt" anvisade aktionsnormen: "Ju orubbligare, konsekventare och oförsonligare socialdemokratin är desto snabbare reder den sig med sina motståndare." Med den radikala klasskampen som ideologisk ledstjärna fastslog det socialdemokratiska partiet även sin ståndpunkt i den politiska frågan. De drog härvid den något summariska slutsatsen att de borgerliga partierna på grund av sin sociala klasställning inte var pålitliga försvarare av landets autonomi. Följden av denna ståndpunkt var att de konstitutionella kretsarna inte i ett senare skede av förryskningspolitiken, då Finlands särställning föreföll hotad, kunde bilda en tillräckligt fast gemensam front.

De förnyade försöken att inkräkta på rättsgrunderna för Finlands autonomi tog sig uttryck i målmedvetet planlagda förryskningsåtgärder. Den ryske ministerpresidenten Stolypin bestämde alltsedan 1908 riktlinjerna för en politik, enligt vilken de finska ärendenas föredragning och behandling hädanefter skulle underställas kejsardömets administrativa och legislativa organ, varigenom landet skulle bli en "gränsmark" som förlorat sin karaktär av stat. I det uppkomna krisläget visade sig Finlands ställning svår på grund av att senaten genom sin förändrade sammansättning upphört att de facto föra landets politiska talan. Den återupptagna rättskampen fick likväl en bredare bas än tidigare. Folkviljan kunde nu — på annat sätt än under ståndslantdagens tid — komma till uttryck i enkammarlantdagen, som uppbars av alla samhällskretsar och som gav försvaret av folkets grundlagsenliga rättigheter en övertygande bärkraft. Det socialdemokratiska partiet gav motståndet mot förryskningspolitiken ett vägande krafttillskott. De lantdagsuttalanden som t. ex. Yrjö Mäkelin och Oskari Tokoi gjorde 1910 mot den ryska regeringens försök att tillämpa oklara "suveränitets-rättigheter" visar tydligt socialisternas klara rättsuppfattning. Den omutliga fasthet med vilken de underströk Finlands politiska särställning stod i samklang med det socialdemokratiska partiets uppfattning att i fråga om rättsgrunderna för landets inre självständighet ingen som helst kompromisslösning kunde accepteras. Rätlinjigheten i socialisternas hållning motsvarade inte alltid den politiska taktikens krav. Då de t. ex. vidtog åtgärder för att fälla den Mechelinska senaten, hade konsekvenserna härav inte tillräckligt noga övervägts. I sin kamp mot förryskningssträvandena beaktade socialisterna såväl landets rätt som försvaret av arbetarrörelsens frihet. Härvid räknade de även, som av ett uttalande av Mäkelin framgår, med möjligheten att en tillspetsning av förhållandena komme att kräva nya handlingsmetoder.

I sin verksamhet fram till världskrigets utbrott följde den finska socialdemokratin den renläriga marxismens linje. Denna blev, med klasskampsläran som utgångspunkt, utslagsgivande för utvecklingen inom landets arbetarrörelse. Man inslog på klasskampens väg emedan man ansåg, att lönarbetarna hade egna intressen att bevaka och att en förbättring av denna samhällsklass ställning förutsatte att man organiserade sig för att uppnå politiskt inflytande. Den radikala tillämpningen av klasskampen inom Finlands arbetarrörelse ledde å andra sidan till en för utvecklingen farlig ensidighet. Den på renlärig marxism baserade summariska värdesättningen av de borgerliga som "reaktionär massa" och motståndare till alla sociala framsteg skulle inom kort visa sig praktiskt-politiskt oanvändbar. En dylik erfarenhet hade man redan gjort i Sverige, där den marxistiska ideologin och det socialdemokratiska partiets taktik redan från början av 1900-talet hade underkastats kritik med utgångspunkt från tysken Eduard Bernsteins tankegångar. Ehuru många marxistiska

teorier sålunda blivit föremål för en omvärdering, bevarade man dock *socialismens mål* oförändrat. Den s. k. *revisionistiska marxismen* framträdde inom den svenska arbetarrörelsen liksom även annorstädes, som en åsiktsriktning, vilken ivrade för reformpolitik. Revisionismen konkretiserade problemet att skapa ett socialistiskt samhälle. Svårigheterna vid dess lösning framträdde samtidigt med full tydlighet. Revisionismen som politisk metod ledde i Sverige och Danmark till att de socialdemokratiska partierna sökte samarbete med de frisinnade borgerliga.

Finlands arbetarrörelse, som envetet höll fast vid den renläriga marxismen, kunde inte i nämnvärd grad få impulser från den svenska socialdemokratin, som just befann sig i ett brytningsskede. Kritik av marxismen och därav föranledda åsiktsbrytningar kunde föga observeras. Det socialdemokratiska partiets ledning höll sig strängt till Kautskys linje och stämplade all revisionism som kättersk. Man förblev även tämligen isolerad från den ryska arbetarrörelsen, särskilt sedan de ryska socialisternas strävan efter parlamentariskt inflytande kvävts under den av Stolypin ledda tilltagande reaktionen. En eventuell närmare kontakt mellan Finlands och Rysslands arbetarrörelse syntes beroende av det politiska världslägets utveckling.

Finlands självständighetskamp och det socialdemokratiska partiet

När världskriget utbröt 1914 rådde närapå full kris i Finlands politiska liv. De ryska regeringskretsarnas strävan att inskränka landets autonomi genom aktiv förryskningspolitik hade lett till resultat. Finland hade steg för steg berövats sin politiska talan som internt självständig stat. Sedan senaten förryskats bragtes lantdagen till tystnad genom storfurstens vägran att sammankalla den efter det landet förklarats i krigstillstånd. Då det s. k. novemberprogrammet på hösten 1914 offentliggjordes, varav framgick att man stod inför ett avgörande skede i förryskningspolitiken, råkade utvecklingen in i en återvändsgränd. Som politisk metod hade undfallenhetsprincipen även av dem som tidigare omfattat den, erkänts som ineffektiv och rättsskampen som skoningslöst tårt på landets bästa krafter, motsvarade inte heller längre sitt ändamål. Det föreföll som om endast en vändning i det allmänpolitiska läget — antingen denna för Rysslands del innebar militärt nederlag eller revolution — kunde bidra till en lösning av den rättslig-politiska konflikten i Finland.

Världskriget med dess frontgrupperingar skänkte Finlands radikaler, framför allt av en yngre generation, möjlighet att på basen av den internationella händelseutvecklingen uppgöra planer att med vapenmakt lösrycka Finland från Ryssland. Företrädarna för denna självständighetspolitiska aktionslinje, de s. k. *aktivisterna*, förlitade sig på Tysklands seger, vari de såg förutsättningen för en brytning i förhållandet mellan Finland och Ryssland. Aktivismen som vann understöd över partigränserna, mötte genklang även inom arbetarrörelsen. Somliga socialdemokratiska partiledare (Mäkelin, Tokoi, Kemppainen m. fl.) visade aktivismen öppet intresse och i vissa trakter av Österbotten gav arbetarorganisationerna den sitt stöd. Socialisternas positiva inställning till aktivismen visade att de inte ville stå utanför kampen för Finlands oberoende — då andra möjligheter inte fanns — även med sådana metoder, som byggde på djärva kalkyler och om vilkas resultat man inte kunde vara säker. Det var här fråga om utgångsställningen för en politisk kristid. I partikretsar fäste man huvudsakligen uppmärksamhet vid möjligheten av revolution i Ryssland, varigenom man ansåg att förutsättningar för Finlands självständighet skulle skapas. Då den väntade revolutionen ägde rum i mars 1917 och folkens självbestämmanderätt proklamerades som en av dess bärande idéer började aktivismen förlora det medhåll den fått från radikalt sinnade socialister.

Marsrevolutionen störtade kejsar Nikolai II från den ryska tronen och åstadkom en förändring

i regeringspolitiken. I Finland var man medveten om att man under det av revolutionsrörelsen skapade interregnum, då landet saknade storfurste, d. v. s. utövare av den högsta makten, borde försöka få grunderna för den politiska särställningen fastslagna på ny bas. Det system som dittills tillämpats i förhållandet mellan Finland och Ryssland, enligt vilket Rysslands kejsare samtidigt alltid var Finlands regent hade inte visat sig vara till fördel för landet. I ryska regeringskretsar hade man tydligen svårt att förstå att "kejsaren" och "storfursten" representerade två skilda rättsliga personer d. v. s. att den ryske tsaren som statsöverhuvud för Finland hade att regera detta land enligt dess egen konstitution. Då man i Finland efter revolutionen sökte genomföra en nyorganisation av storfurstens maktbefogenheter måste man tillse att betryggande rättsliga garantier gavs för den inre självständighet som vid lantdagen i Borgå hade tillförsäkrats landet. Detta innebar i praktiken att den högsta makten måste läggas i händerna på ett rent finskt organ. I radikala kretsar började rentav den åsikten göra sig gällande att man under förutsättning av en för Finland gynnsam allmänpolitisk utveckling, även borde beakta möjligheterna att förverkliga landets totala självständighet.

Under våren och sommaren 1917 företrädde självständighetspolitiken mest aktivt av det socialdemokratiska partiet. Efter att i valen 1916 ha fått lantdagsmajoritet (103) innehade detta en nyckelposition vid lösningen av den politiska frågan. På borgerligt håll var man allmänt av den åsikten att rättsgrunderna för Finlands politiska särställning borde fastställas i samverkan med Rysslands temporära regering, vilken i egenskap av "arvtagare till kejsardömet" ansåg sig berättigad att överta den finska storfurstens maktbefogenheter. Socialisterna däremot ville gå fram på en självständigare linje. Med stöd av den grundlagstolkning som den framstående statsrättsexperten, prof. Rafael Erich, framlagt, ansåg de att lantdagen under rådande förhållanden, då ingen laglig utövare av storfurstens makt existerade, på grund av den befogenhet som genom undantagstillståndet tillkom densamma, kunde bestämma om den högsta makten. Socialisternas uppfattning syntes äga praktisk-politisk bärkraft sedan det framgick att man i ryska regeringskretsar var ovillig att erkänna den finska rättsuppfattningen som utgångspunkt för en avveckling av interregnum. Den av dem utstakade aktionslinjen följdes och sedan man fått kännedom om det för Finland positiva ställningstagandet vid de ryska arbetarpartiernas kongress, godkändes den 18 juli med den socialdemokratiska lantdagsgruppens och de borgerliga självständighetsradikalernas röster (136-55) den s. k. maktlagen, enligt vilken storfurstens maktbefogenheter skulle övertagas av lantdagen. Stadfäst hade denna åtgärd inneburit ett befästande av landets 'fullständiga inre självständighet. Rysslands temporära regering som fann sin ståndpunkt i Finlandsfrågan åsidosatt, upplöste likväl som motdrag mot maktlagen --den 2 augusti Finlands som uppstudsigt ansedda lantlag.

Efter lantdagssupplösningen följde ett händelsefattigt skede i självständighetspolitiken. Ny fart tog utvecklingen sedan den s. k. novemberrevolutionen i Ryssland skapat ett för Finland fördelaktigt läge. Med beaktande av att makten i Ryssland övertagits av bolsjevikerna, det parti som i Finlandsfrågan företrätt en i jämförelse med andra politiska riktningar relativt frisinnad hållning, och särskilt som rådsregeringen under den inre maktkampen kunde antas främst gå in för en stabilisering av sin ställning, ansåg man i de politiska kretsarna i Finland att det nu existerade förutsättningar för förverkligandet av landets självständighet. De borgerliga partierna vilkas inbördes åsiktsdifferenser under hösten utjämnats, hade genom valen i oktober fått majoritetsställning (108) i lantdagen och kom på basen av denna att signera självständighetspolitikens taktik. Socialisternas inflytande var dock allttjämt betydande, ehuru storstrejken i november med sina omstörtningssplaner försvagade deras aktivitet. Den 15 november beslöt lantdagen med agrarförbundets, självständighetsradikalernas och socialisternas röster (127-68) att proklamera sig som utövare av den högsta makten, medan de övriga borgerliga grupperna ville få storfurstens maktbefogenheter överförda antingen på en statsföreståndarnämnd eller på senaten. Då statsakten av den 15 november inte uttryckligen fastställde hur utrikespolitiken och de

militära angelägenheterna skulle ordnas för Finlands vidkommande, ansågs en kompletterande åtgärd av nöden för att klarlägga situationen. I *självständighetsförklaringen av den 6 december* konstaterade lantdagen att Finland lösgjort sig från Ryssland och gav Svinhufvuds senat fullmakter att utverka utländska maktens erkännande av landets suveränitet. Avgörandet föll på basen av en resolution av de borgerliga lantdagsgrupperna. Den av socialisterna föreslagna självständighetsproklamationen syftade till att upplösa relationerna mellan Finland och Ryssland förhandlingsvägen.

För att nå ställningen av suverän stat måste Finland få sin självständighet erkänd av såväl Ryssland som andra stater. När senatens försök att med tyskt stöd utverka Rysslands erkännande inte ledde till resultat, måste Svinhufvud närma sig det socialdemokratiska partiets ståndpunkt och söka direkt kontakt med rådsregeringen. Socialisterna gjorde härvid en egen insats i det att deras representanter tog kontakt med Lenin och Trotski och av dem fick försäkring om att rådsmyndigheterna inte skulle ställa några hinder i vägen för Finlands självständighet. Det ryska erkännandet erhöll man den 4 januari 1918 sedan en senatsdelegation gjort en framställning i saken. Härefter gav ett flertal andra stater, Sverige, Frankrike och Tyskland som de första ett positivt svar på Finlands anhållan om erkännande. Av politiska skäl uppsköt England och Förenta Staterna sitt erkännande till maj 1919. Sedan relationerna till Ryssland i detalj klarlagts genom fredsfördraget i Dorpat 1920, på vars tillkomst socialisterna aktivt arbetat, var Finlands internationella ställning säkrad.

Revolutionsskedet 1918

Novemberrevolutionen skapade i Finland en situation som gav de under världskrigets år upp-
dämda krafterna tillfälle till utlösning. Sedan landet återfått sin politiska talan och de medborgerliga friheterna åter trätt i kraft, försvann kristidens påtvungna politiska överksamhet. Man kunde rätt allmänt konstatera en radikalisering av åsikterna, vilken tog sig uttryck å ena sidan — såsom tidigare nämnts — i en strävan att utveckla rättsgrunderna för Finlands ställning och statsskicket, å andra sidan i ekonomisk-sociala reformkrav. Särskild aktivitet visade arbetarklassen inom vilken man kunde iaktta kraftiga återverkningar av den ryska revolutionsrörelsen. Det allmänna jäsningstillståndet intensifierades av de sociala missförhållandena, vilka inte nämnvärt förbättrats genom enkammarlantdagen, samt av aktuella krisfenomen såsom en försämring av livsmedelssituationen och förhållandena på arbetsmarknaden. Jordmånen bereddes för stora massrörelser, med vilka man försökte understryka de framlagda kravens verklighetsunderlag.

I det politiska livet intog arbetarklassen som drivande kraft en framträdande ställning. Det socialdemokratiska partiet och landsorganisationen utgjorde inflytelserika faktorer och deras självkänsla återspeglades stundom i en okritisk "laissez passer"-attityd. Sedan nya medlemskaror, de s. k. marsmännen, trätt i förgrunden, kunde man märka en radikalisering av metoderna, som i vissa fall kulminerade i ett övermodigt desauverande av arbetarrörelsens ledning. Detta kom till synes i den på våren inledda och sedermera fortsatta strejkrörelsen, som med sina yttringar av disciplinslöshet gav 1917 års samhällsbild dess särprägel. Då den ryska militären, inspirerad av revolutionsideologin, sökte närma sig de finska arbetarna blev följden en politisk "förbrödring" som resulterade bl. a. i en gemensam front i vissa arbetsstrider och t. o. m. i påtryckningsförsök mot lantdagen.

Den socialdemokratiska gruppens verksamhet under den första lantdagen 1917 var trots vissa revolutionära symptom till sin grundkaraktär parlamentarisk. Då det gällde att lösa självständighetsfrågan, märkte man en tydlig vilja att stödja sig på landets officiella statsorgan, främst lantdagen, och att beakta statsrättsliga synpunkter vid fastställandet av den politiska aktionslinjen. Då den ryska temporära regeringen den 2 augusti upplöste lantdagen genom ett manifest till vars tillkomst de borgerliga kretsarna, med undantag för självständig-

hetsradikalerna, medverkat, vacklade socialisternas tro på att partiprogrammet kunde förverkligas enbart på parlamentarisk väg. Besvikelserna vid valen i oktober var också ägnade att främja en dylik åsiktsutveckling. Minoritetsställningen i lantdagen beredde inom arbetarklassen jordmånen för utomparlamentariska aktioner. Att de borgerliga partierna och socialisterna samtidigt sökte skapa väpnade organisationer, skyddskårer och röda garden, intensifierade den sociala spänningen, varför man kunde vänta sig en ytterligare fördjupning av klyftan och en urladdning av de motsatta politiska krafterna.

Novemberrevolutionen påskyndade krisens utlösning inom det socialdemokratiska partiet. Det faktum att statsmakten i Ryssland övertagits av bolsjevikerna uppeggade de revolutionärt stämde finska arbetarna till aktivitet. Det röda gardet blev för dessa ytterlighetsmoment ett kampmedel som ”kompletterade” det parlamentariska maskineriet. Dess planlösa användning under novemberstrejken visade att partiets ledning inte ville vedervåga sin auktoritet på att försvara traditionella taktiska metoder. Styrkeförhållandet mellan de motsatta åsiktsriktningarna klarlades vid det socialdemokratiska partiets extraordinarie partimöte den 25-27 november. Företrädarna för den parlamentariska linjen med S. Heikkilä, Evert Huttunen, Eetu Salin och Taavi Tainio som främsta namn, krävde då en minskning av de röda gardenas inflytande; de radikala revolutionära elementen under ledning av E. Haapalainen, Kullervo Manner och Yrjö Sirola, rekommenderade däremot användandet av maktmedel. Det av O. W. Kuusinen framlagda förslaget till en kompromisslösning vann partimötets godkännande. Beslutet ledde till ett såtillvida vagt taktiskt program, att partiets aktionslinje enligt detta skulle vara antingen parlamentarisk eller revolutionär beroende på förändringar i det aktuella läget.

Storstrejken den 13-20 november var ett utslag av aktivitet från de med parlamentariska metoder missnöjdas sida. Klart revolutionär karaktär fick dock inte händelseutvecklingen under storstrejken; strejkrörelsens ledande organ, det s. k. centralrådet, var alltför heterogent för att få till stånd en enhetlig opinionsbildning och av denna anledning blev dess aktion planlös och svag. Storstrejken blev i främsta rummet en kraftåtgärd mot den borgerliga lantdagsmajoriteten. Det röda gardet visade öppna tendenser till egenmäktighet och dess våldsdåd och störande av den allmänna ordningen gav eftertryck åt de även från socialisternas egen sida framställda kraven på att strejken skulle avblåsas. Storstrejken försvagade det socialdemokratiska partiets auktoritet och påskyndade den borgerliga blockbildningen. Den radikala grupperingen kring den självständighetspolitiska statsakten av den 15 november kan därför anses ha förlorat sin aktionsbas; agrarförbundet och självständighetsradikalerna blev ovilliga till samarbete med socialisterna och började i stället närma sig de konservativa. Att utveckla skyddskårerna till en hela landet omfattande organisation, administrativt underställd statsmakten, blev de borgerliga partiernas enande strävan. Den väpnade beredskapen vidgade den politiska klyftan och ledde det sociala spänningstillståndet mot en kris.

Faran för en utlösning var uppenbar i denna atmosfär av politiska motsättningar och ömsesidig misstro. Då man genom en borgerlig samverkan i riksdagen den 12 januari 1918 genomdrev ett beslut, enligt vilket Svinhufvuds regering fick fullmakter att upprätthålla ”en fast ordningsmakt”, ansåg man inom det socialdemokratiska partiet att en dylik åtgärd syftade till att med våldsmedel ändra de politiska styrkeförhållandena. Den militära beredskapen hade på den politiska tudelningens linje nått så långt att en sammanstötning inte kunde undvikas. Oroligheterna den 28 januari var ett tecken på att *inbördeskriget* utbrutit.

Den väpnade aktionen betydde för socialisternas vidkommande att man slog in på den *revolutionära kampens* väg. Det socialdemokratiska partiets radikala element trädde i spetsen för den revolutionära rörelsen, medan de parlamentariska kretsarna antingen ställde sig utanför eller sporrade av solidaritetskänsla drevs med. Aktionsprogrammet hade man synbarligen inte gjort upp på förhand, varför dess systematiska utformning kan anses ha skett under pågående stridsverksamhet. Framsprunget ur ett revolutionärt tänkesätt uttryckte det ert

relativt *självständig* målsättning med tydliga avvikelser från bolsjevismen. I de revolutionäras programutkast till statsförfattning satte man inte som mål förverkligandet av proletariats diktatur, utan omfattade i någon mån reviderat den finska arbetarrörelsens ursprungliga statsförfattningssideal som innebar vidsträckt makt för folkrepresentationen. Enligt det *förslag till regeringsform* som den revolutionära rörelsens ledning den 23 februari godkände, var Finland en republik vars primära statsorgan var en på basen av allmän rösträtt vald riksdag. Landets regering utgjordes av ett folkkommissariat, ett av riksdagen beroende ”verkställande utskott”, vars ordförande, republikens överhuvud, ej hade möjlighet till självständig maktutövning. I skötseln av statens angelägenheter kunde folket ingripa direkt genom folkets initiativrätt och folkomröstning. Det särpräglade i denna politiska verksamhetsform framgår av stadgandet att arbetarklassen ägde rätt att även i fortsättningen tillgripa revolutionära kampmedel för att förverkliga sina strävanden. Det *ekonomiska system* som man tänkt sig genomföra, innehöll såväl socialistiska som reformistiska drag, så fann man det t. ex. ändamålsenligt att socialisera produktionsmedlen gradvis. Icke ens på denna punkt följde man det radikala marxistisk-leninistiska tillvägagångssättet utan mera moderata kompromisslinjer.

Under inbördeskriget vädjade man på bägge sidor till utländsk makt. Tyskland och Ryssland tog ställning till de stridande parterna: det förra ingrep militärt på den ”vita” sidan, det senare bistod de ”röda” med vapen. Rådsregeringen visade tydligt en positiv inställning till den revolutionära rörelsen i Finland: den erkände folkkommissariatet som Finlands verkliga regering och ingick med det ett fördrag för reglerande av relationerna mellan Finland och Ryssland. Som ideologisk utgångspunkt för rådsregeringens Finlandspolitik kan man betrakta den av Lenin skisserade teorin om världsrevolution, vari man även sökte inrymma tesen om folkens självbestämmanderätt. Enligt denna teori borde den redan inledda revolutionen fås att växa till en internationell rörelse, d. v. s. sprida sig till de av borgerliga partier behärskade länderna, och som ett resultat av striderna borde man eftersträva politisk växelverkan mellan samtliga stater som omfattat det bolsjevistiska ekonomisk-sociala systemet. Ehuru under dessa förhållanden stödet åt den finska ”arbetarrepubliken” kan antas ha sammanfallit med rådsregeringens intressen, förhindrade rikets svåra militärpolitiska ställning likväl en intervention. Rådsregeringens bistånd kom därför som nämnt att inskränka sig till vapenleveranser. De ryska soldater som stred i folkkommissariatets led, torde ha drivits härtill antingen av revolutionsyras eller av självbevaringsdrift. Vapenhjälpen bragte revolutionsledningen i beroende av rådsregeringen. Om detta sakförhållande ledde till några inskränkningar i Finlands suveränitet, framgår inte av fördraget av den 1 mars mellan folkkommissariatet och rådsregeringen.

Tysklands intervention, varigenom dess militära inflytande skulle utsträckas till Finland, påskyndade inbördeskrigets slut och de ”rödas” nederlag. Efter att den väpnade aktionen i början av maj upphört, återverkade revolutionen också i fortsättningen sedan den misslyckats, på de inrepolitiska förhållandena och blev av stor betydelse särskilt för arbetarrörelsens utveckling.

Arbetarrörelsens delning

Sedan revolutionen undertryckts kunde man vänta sig att de taktiska frågorna skulle bli föremål för ökad uppmärksamhet inom det socialdemokratiska partiet. Vid partimötet i november 1917 hade man under inflytande av revolutionspsykosen uppgjort ett verksamhetsprogram, vilket — såsom i annat sammanhang påpekats — lämnade vägen öppen för två starkt divergerande alternativ. Då detta program sedermera tillämpades i praktiken, slog man in på statskuppens väg, varför kritiken av detsamma kunde stödja sig på aktuella fakta. Teoretiskt sett tycktes den revolutionära rörelsen få återverkningar i två riktningar. Å ena sidan kunde man anta att diskussionen kring programmet skulle bereda jordmånen för ett mera parlamentariskt tänkesätt, å andra sidan kunde man tänka sig att den affektladdade poli-

tisk-psykologiska atmosfären efter den undertryckta revolutionen var ägnad att radikaliserade arbetares hållning, vilka tagit del i den väpnade aktionen. Åsiktsdifferenserna i taktikfrågan kunde även under de förändrade förhållandena alltjämt anses vara så skarpa, att man kunde ifrågasätta möjligheten att bevara arbetarrörelsens enhet.

Att efter inbördeskriget återuppta arbetarrörelsens verksamhet stötte på vissa svårigheter. De borgerliga, som företrädde ett konservativt tänkesätt, var tämligen suveränt situationens herrar, särskilt som de som stöd för sin politiska maktställning kunde åberopa den s. k. vita armén, skyddskårerna och i landet befintliga tyska trupper. Den socialdemokratiska partiapparaten var sönderslagen; man saknade organisationer, tidningar och arbetarföreningshus. Vissa politiska strävanden under 1918, såsom förslagen om införandet av monarki och val av en tysk furste till konung i Finland, syftade synbarligen delvis till att förhindra arbetarrörelsen att återfå sitt politiska inflytande. Socialisterna saknade möjlighet att göra sig gällande i politiken så länge organisationernas verksamhet låg nere och det socialdemokratiska partiet på grund av delaktighet i den revolutionära rörelsen inte var representerat i riksdagen. I december 1918 hade man nått så långt i det förberedande organisationsarbetet att ett extraordinarie partimöte kunde sammankallas. Vilka linjer mötets opinionsbildning följde, framgick av ståndpunkterna i taktikfrågan som avgjordes på basen av ett *demokratiskt, parlamentariskt tänkesätt*. Den nya partidelegationens sammansättning — Väinö Tanner och Matti Paasivuori som ordförande och Taavi Tainio som partisekreterare — gav garantier för att de omfattade handlingsprinciperna även komme att tillämpas i praktiken och att en skarpt avvisande ståndpunkt skulle intas mot våldsmedel. På basen av det godkända taktikprogrammet började man förbereda sig för riksdagsvalen i mars 1919, av vilka det skulle framgå hur stort inflytande det socialdemokratiska partiet skulle få under den politiska nydaningsperioden. Då undantagsförhållandena inte medgav valpropaganda under vedertagna former, var man tvungen att i huvudsak nöja sig med spridning av valproklamationer. Reaktionen efter inbördeskriget försåg den socialistiska agitationen med rikligt kritiskt material. I valuppropet ”Upp ur fintryckets natt!” riktades en ogenerad kritik mot den rådande politiska regimen och det frejdiga avslöjandet av missförhållandena förde synbarligen också de vänsterradikala arbetare till valurnorna, vilka ställde sig skeptiska till det socialdemokratiska partiets nya linje, men vilka å andra sidan ville finna en aktiv utlösning för sina ressentiment. Valen 1919 gav socialdemokraterna 80 mandat i riksdagen, vilket kan anses vara ett mycket gott resultat i betraktande av att tiotusentals arbetare på grund av revolutionär verksamhet satt fängslade eller hade förklarats förlustiga sitt medborgerliga förtroende. En så stark socialdemokratisk riksdagsgrupp var en överraskning för de borgerliga partierna, inom vilka man allmänt varit av den uppfattningen att den politiska arbetarrörelsens bas efter händelserna 1918 avgjort krympt.

I stöd av den starka riksdagsrepresentation som valen 1919 givit socialdemokraterna, kunde deras riksdagsgrupp på ett avgörande sätt inverka på de inrikespolitiska frågors lösning vilka Finlands självständighet medförde. Dess främsta uppgift blev att tillsammans med de borgerliga liberalerna avvärja planen på monarki, vilket gick relativt lätt, då den nya riksdagen hade en stark republikansk majoritet. I fråga om regeringsformen var socialisterna i princip för ett s. k. riksdagsdominerat system, en statsform lik den som efter det första världskriget intogs bl. a. de baltiska ländernas författningar. På grund av sin minoritetsställning måste de dock — för att förhindra att stadfästandet av regeringsformen uppsköts — acceptera den ståndpunkt som närmast företrädde av de borgerligt liberala. Den *republikanska regeringsformen* antogs i riksdagen den 21 juni 1919 i den formen att med det parlamentariska systemet förenats en presidentmakt med vidsträckt befogenheter. Sin medverkan till valet av *K. J. Ståhlberg* till republikens president i juli samma år motiverade den socialdemokratiska riksdagsgruppen med att man genom att förbigå de monarkistiska kretsarnas kandidat G. Mannerheim erhöll fasta garantier för att det godkända styrelsesättet skulle tillämpas.

Vid partimötet i december 1919 kom *taktikfrågan* upp till förnyad behandling. Härvid kunde man observera en opinionsbildning på tre olika linjer. Mot den tidigare omfattade ”parlamentariska socialdemokratin” stod en åskådning som närmade sig kommunismen och vars företrädare, en tredjedel av mötesdeltagarna, relativt öppet försvarade den revolutionära metoden. En förmedlande ståndpunkt mellan dessa två intog en riktning som genom en radikaliserings av partiets hållning trodde sig kunna förhindra vänsterradikalismens utbredning. Denna kompromisslinje visade sig dock inte möjlig att realisera i den mån den syftade till att bevara den politiska arbetarrörelsens enhet. Därtill var de båda huvudlinjernas grunduppfattningar alltför oförenliga. Diskussionen utmynnade i ett beslut med 98 röster mot 54 att det socialdemokratiska partiet i sin verksamhet skulle stå kvar på demokratisk grund och icke omfatta proletariats diktatur. Arbetarrörelsens slutmål, att skapa ett socialistiskt samhälle, ansåg man sig kunna förverkliga på parlamentarisk väg. Samtidigt ansåg man det av vikt att vidhålla en radikal klasskampständpunkt; så kunde samarbetskontakt med de borgerliga liberalerna komma i fråga endast i sådan utsträckning att det socialdemokratiska partiets självständighet inte bleve lidande. Att försöka uppgöra ett fast politiskt samarbetsprogram mellan socialisterna och de liberala fann man inte motiverat.

Ett accepterande av det parlamentariska systemet krävde att frågan om delaktighet i regeringen blev föremål för ingående behandling. En positiv inställning till regeringsansvaret hade förutsättningar att framträda ur det faktum att man i en del länder, däribland Sverige och Tyskland, genom samverkan mellan de socialdemokratiska partierna och liberalerna bildat ministärer representerande en vänsterkoalition. Som ett argument för denna s. k. ministersocialistiska ståndpunkt hade ifrågasättande länders socialdemokrater framhållit att man — mot den renlära marxistiska uppfattningen — borde sträva till att ”erövrastatsmakten” med lagliga medel och genom de officiella statsorganen leda utvecklingen i socialistisk riktning. Samtidigt hade man understrukit att ett socialdemokratiskt parti i regeringsansvar kan påskynda en demokratisering av statskicket och den sociala reformlagstiftningen. För Finlands arbetarrörelse var ”ministersocialismen” — såsom redan tidigare nämnts — ännu helt främmande. Endast i trängre kretsar var man medveten om dess ideella värde, varför dess accepterande som handlingsnorm krävde en djupgående bearbetning av opinionen. Enligt det av 1919 års partimöte antagna taktiska programmet borde socialdemokraterna delta i utövningen av statsmakten endast i undantagsfall, såsom vid hotande krig eller reaktion, och först sedan partimötet eller en omröstning bland partimedlemmarna fattat det slutliga avgörandet. Ifrågasättande beslut innebar i praktiken att deltagandet i regeringsansvaret blev mycket komplicerat, då det i förutsatta ”nödlägen” synbarligen inte skulle ges tid att utröna opinionen inom partiet. Ståndpunkten i regeringsfrågan visade vilka paradoxer en schematisk inställning till den radikala klasskampen kunde ge upphov till.

Efter inbördeskriget blev det *ryska inflytandet* över Finlands arbetarrörelse starkt. De bolsjevistiska åsikterna förmedlades till Finland av de socialister, vilka efter upproret flytt till Ryssland. I de nya förhållandena blev de tvungna att grundligt revidera sina tidigare åsikter: de forna s. k. Kautskysocialdemokraterna blev fanatiska anhängare av bolsjevismen. *Finlands kommunistiska parti* som på initiativ av emigrantkretsarna i augusti 1918 grundats i Ryssland och vars främsta ledare var O. W. Kuusinen, Kullervo Manner och Yrjö Sirola fastslog som sina huvudmål förberedelse för väpnad revolution, förverkligande av proletariats diktatur samt ett med stöd därav genomfört bolsjevistiskt ekonomiskt och socialt system. Omfattandet av den revolutionära metoden ansågs innebära ett avståndstagande från verksamhet inom riksdag, fackföreningar och Kooperation, då en dylik betraktades som ett hinder för det kommunistiska tänkesättets spridning. Emigranterna sporrades synbarligen i sin strävan att vinna inflytande över hemlandets arbetarklass av tron på den förestående världsrevolutionen, vilken snart även skulle nå Finland. På en dylik uppfattning baserades den uppmaning till valstrejk som de under beteckningen ”Den kommunistiska valsekeln” riktade till Finlands arbetare. Med hänsyn till den stora framgång som det socialdemokratiska partiet vann i valen

1919 kan man förutsätta att valbojkotten mötte föga genklang.

Emigrantkommunisterna märkte snart att deras försök att igångsätta förberedelser för en väpnad revolution i Finland inte skulle ge önskat resultat. Det socialdemokratiska partiets valframgång visade att inte heller de arbetarskaror vilka hänförts av revolutionstanken, helt förlorat tron på de parlamentariska metodernas möjligheter. Dessa *vänsterradikala* kretsar, vilka vid socialdemokratiska partimötet i december 1919 utgjorde en stark minoritet, godtog inte reservationslöst de i Ryssland verksamma kommunistledarnas instruktioner. Då läget vid partimötet visade att en erövring av partiet ”inifrån” inte föreföll möjlig, måste vänsteroppositionen börja organisera sig på självständig bas. I detta skede uppdrogs riktlinjerna för den vänsterradikala politiken: man ansåg det opportunt att delta i riksdagsarbetet och därvid följa den radikala klasskampens taktik, men samtidigt uppställde man som sitt huvudmål att söka utbilda en revolutionär stötgrupp, som för Finlands vidkommande skulle arbeta på den socialistiska samhällsordningens genomförande på revolutionär väg. Inom ifrågavarande vänsterkretsar, vilkas förnämsta representanter var Eino Pekkala, Sulo Vuolijoki och Ivar Lassy, levde man i den tron, att efterkrigstidens ekonomiska kris som antagit internationella proportioner, var ett tecken på det stundande kapitalistiska sammanbrottet och inledningen till det nya socialistiska samhället. Under sådana förhållanden ansåg man situationen kräva att man ställde sig i skarp opposition till det socialdemokratiska partiet, vilket man visste stå i vägen för planerna på en väpnad revolution.

Under dessa förhållanden måste emigrantkommunisterna revidera sitt handlingsprogram. Det föreföll som om deras uppfattning av läget i Finland inte motsvarade den hårda verkligheten. Då de utgående från Ryssland följde opinionsbildningen bland arbetarna i hemlandet, kunde de inte vara helt på det klara med utvecklingen, d. v. s. veta att 1918 års misslyckade revolution dämpat lusten att förbereda en ny revolution och att den kritik som från det socialdemokratiska partiets sida riktades mot kommunisterna och som fann stöd i den demokratiska utvecklingen i Tyskland, var ägnad att befästa detta negativa ställningstagande. För att få kontakt med de finska arbetarna måste de under sådana förhållanden frångå sin tidigare ståndpunkt som gick ut på hemlig verksamhet och i stället acceptera bildandet av en offentlig organisation. Samtidigt ville de likväl att det nya arbetarparti som skulle bildas, skulle gå in för en aktionslinje i överensstämmelse med den kommunistiska internationalens principer.

Det vänsterradikala parti som bildades i juni 1920 antog i överensstämmelse med emigrantkommunisternas reviderade ståndpunkt ett *dubbelt* taktiskt program. Enligt detta blev partiets verksamhetslinje beroende av de vid varje särskild tidpunkt rådande allmänpolitiska förhållandena. Då man gjorde upp programmet hänvisade man till proletariats diktatur och det socialistiska samhällets upprättande genom denna. I sina huvuddrag följde detta den av Kuusinen utarbetade planen och utvisade, liksom anslutningen till den kommunistiska internationalen, det nya partiets revolutionära karaktär. Genom att kalla organisationen ”*Finlands socialistiska arbetarparti*”¹ (ordförande A. Raatikainen, sekreterare J. A. Lehtinen) ansåg man synbarligen att denna som företrädare för den s. k. vänstersocialistiska riktningen skulle ha förutsättningar att vinna arbetarmassornas stöd.

En divergerande uppfattning om den historiska utvecklingens allmänna karaktär och den därpå baserade taktiska målsättningen hade efter världskriget framkallat en radikal tudelning av den internationella arbetarrörelsen. Enligt den kommunistiska uppfattningen kunde förverkligandet av socialismen endast ske med maktmedel i stöd av proletariats diktatur. Grundinnehållet i den socialdemokratiska uppfattningen var att övergången till den socialistiska ekonomiska och sociala ordningen borde ske genom en gradvis utveckling och med användande av demokratins och parlamentarismens verksamhetsformer. Denna tudelning

¹ För klarhetens skull användes denna beteckning genomgående i detta arbete, ehuru partiet senare bytte namn

som grundade sig på ideologiska och praktisk-politiska meningsolikheter kom inom Finlands arbetarrörelse radikalast till uttryck vid uppgörelsen med det närmast föregående tidsskedet. Vid bedömningen av 1918 års revolutionära rörelse såg socialdemokraterna däri ett försök att schematiskt och utan hänsyn till förhållandena i landet och de faktiska förutsättningarna tillämpa bolsjevismens kampmetoder. Taktikfrågan som politisk vattendelare gav sålunda en särprägel åt den finska arbetarrörelsens fortsatta utveckling.

Det socialdemokratiska partiets parlamentariska inställning under början av 1920-talet

Den demokratiska utvecklingstendens som efter världskriget antog internationella proportioner och som indirekt även stärkte arbetarrörelsens auktoritet, mötte i Finlands statsliv svag genklang. Den av inbördeskriget väckta reaktionen gjorde sitt till att ett demokratiskt tänkesätt endast långsamt vann terräng. De aktiva konservativa kretsarna ville bibehålla den politiska tudelningen och bevara det borgerliga blocket med idén om ”det vita Finland” som sin ledstjärna. Med tanke på revolutionshändelserna 1918 betecknades arbetarrörelsen till sin grundkaraktär som destruktiv. Denna bedömning gällde inte bara de vänsterradikala utan även de arbetarkretsar som företrädde en obetingat socialdemokratisk uppfattning. Genom att framställa inbördeskriget som ett frihetskrig försökte man ge de borgerliga partierna äran av landets suveränitet och stämpla socialisterna som självständighetstankens fiender. Inom den republikanska gruppen som omfattade framstegspartiet och agrarförbundet, försökte man undandra sig högerns inflytande och gå in för en politisk-social försoning. I dess tecken sökte man även kontakt med socialdemokraterna. På denna de borgerliga vänsterkretsarnas opinionslinje stod man främmande för ”det vita Finlands” ideologi.

Mellan socialdemokraterna och det frisinnade lägret uppstod en politisk kontakt såtillvida att centerregeringarna mellan 1919-1924 i vissa frågor på dagordningen fick stöd av den socialdemokratiska riksdagsgruppen. Inom agrarförbundet och framstegspartiet var man inte fullt enig om dylika ministärers lämplighet. ena sidan var man medveten om att ett samarbete mellan centern och vänstern kunde verka splittrande på det borgerliga blocket, vilket med tanke på framtiden — för den händelsen att det politiska inflytandets tyngdpunkt skulle förskjutas mot höger — kunde äventyra dess ställning. Bristen på en fast ledd vänsteropinion gjorde basen för J. H. Vennolas och Kyösti Kallios centerregeringar svag och obestämd. I fråga om amnesti för politiska fångar samt sociala reformer gav socialdemokraterna dessa ministärer sitt stöd; i avgöranden rörande försvarsväsendet och tullarna stödde de sig på samlingspartiet och svenska folkpartiet. Slutet på centerregeringarnas verksamhetsperiod påskyndades genom fängslandet av det socialistiska arbetarpartiets riksdagsgrupp i augusti 1923 och av frågan om riksdagens upplösning, vilken därigenom kom upp på dagordningen. Socialdemokraterna krävde en upplösning med motiveringen att den icke fulltaliga riksdagen saknade möjlighet att ge uttryck åt folkets vilja och att vänstern under rådande undantagsförhållanden inte längre hade möjlighet att uppskjuta sådana lagförslag över valen, vilka kunde anses mindre fördelaktiga för arbetarklassen. På borgerligt håll var man rätt allmänt av den åsikten att en riksdagsupplösning endast kunde ifrågakomma sedan de för landsförrådsk verksamhet anklagade vänsterradikalernas sak avgjorts av domstol. Denna ståndpunkt syntes också inrymma uppfattningen att riksdagens bristande fulltalighet inte i och för sig var en tillräcklig grund för att avbryta riksdagsarbetet. Först i den händelse att undantagstillståndet blev långvarigt, kunde det anses motiverat att ta upp frågan om statslivets inlänkande i normala fåror. President Ståhlberg löste dock konflikten mot den borgerliga majoritetens ståndpunkt och upplöste riksdagen i januari 1924.

Genom att de borgerliga partierna närmade sig varandra vid 1924 års val, skapades en grund för en sådan lösning av regeringsfrågan att högern fick en dominerande ställning. Under Lauri

Ingmans och Antti Tulenheimos ministärer 1924-1925, vilka stöddes av de borgerliga riksdagsgrupperna, hade socialdemokraterna inte samma möjlighet som tidigare att i proportion till sina kraftresurser göra sig politiskt gällande. Den isolerade oppositionsställningen ledde till att frågan om regeringsansvaret togs upp till förnyad behandling. Regeringsfrågan hade redan därförinnan varit uppe vid 1922 års partimöte, vid vilket man rätt allmänt funnit det 1919 godkända taktiska programmet komplicerat och opraktiskt. Man fann det nu ändamålsenligt att omfatta den ståndpunkten att partirådet och riksdagsgruppen med 3/4 majoritet ägde besluta i frågan om inträde i regeringen. Då nämnda partimötesbeslut likväl byggde på förutsättningen att allmän amnesti borde beviljas de politiska fångarna, innan socialdemokraterna kunde dela regeringsansvaret, blev partiets inställning till regeringsfrågan fortfarande praktiskt-politiskt oklar. Att frågan om "ministersocialismen" kvarstod på dagordningen berodde dels på en utjämning av motsättningarna från inbördeskriget, dels på den *reformistiska tankeriktning* som vunnit terräng inom den västerländska arbetarrörelsen. Den omständigheten att Sveriges och Danmarks socialdemokratiska partier och Englands arbetarparti ensamma övertagit regeringsansvaret och därvid kunnat uppnå betydande resultat, dämpade tydligen klasskampsradikalernas motstånd. Då socialdemokraterna i valen 1924 på det socialistiska arbetarpartiets bekostnad ökade sin representation (53-60; 27-18) och då högerregeringarna syntes fördröja den sociala reformpolitiken, aktualiserades kravet på en revidering av ståndpunkten i regeringsfrågan. Rätt allmänt rådande blev den uppfattningen att partiet kunde få ökat understöd endast ifall man från dess sida inför valen kunde visa på några praktisk-politiska resultat. Den tidigare taktiska normen "genom riksdagsmajoritet till regeringen" höll på att utbytas mot devisen "genom regeringsansvar till riksdagsmajoritet". Då regeringsfrågan åter togs upp vid partimötet 1926, visade det sig att en åsiktskantring såtillvida ägt rum att medverkan i regeringen inte längre ansågs motiverad endast "i nödfall", utan även under fullt normala förhållanden. Beslutet enligt vilket partirådet och riksdagsgruppen med 2/3 röstmajoritet ägde avgöra huruvida läget kunde anses gynnsamt för medverkan i regeringen, innebar för Finlands socialdemokratiska parti formell rätt till regeringsexperiment, vartill motsvarande exempel i ett flertal länder lockade.

Maktkampen inom det socialdemokratiska partiet

De revolutionära kretsarnas utträde ur det socialdemokratiska partiet och den därmed tilltagande "kampen om arbetarmassorna" som ledde till att landsorganisationen våren 1920 råkade i deras makt, var utslag av ett jäsningstillstånd inom den *internationella arbetarrörelsen*. Den världsrevolutionära propaganda som bedrevs av den året förut grundade kommunistiska internationalen, gav upphov till en radikal opinionsbildning som inte blev utan verkningar i de socialdemokratiska partierna. Inom dessa kunde man urskilja, såsom av det tidigare sagda redan framgått, två olika riktningar: "vänstern" som företrädde den gamla marxistiska linjen fastslog sina taktiska normer med utgångspunkt från den radikala klasskampen; enligt "högern" som omfattade den revisionistiska ideologin, borde den praktiska verksamheten planläggas med beaktande av förhandenvarande realiteter. Vänstersocialdemokraternas idépolitiska kritik fann sina skarpaste uttryck då den riktades mot den andra internationalen, vars bärande krafter främst var Englands arbetarparti och Tysklands majoritetssocialister. Meningsskiljaktigheterna rörande den internationella organisationen ledde till ett interimistiskt skede: de vänstersocialdemokratiska partierna bildade, efter att ha utträtt ur den andra internationalen, år 1921 ett eget centralorgan, den s. k. samarbetsorganisationen i Wien. Vid socialistkongressen i Hamburg 1923 fick man till stånd en sammanslagning av denna och den andra internationalen. Efter denna kompromisslösning visade motsättningarna tecken på att utjämnas.

De politiska förhållandena i Finland erbjöd en gynnsam jordmån för dessa olika strömningar

inom den internationella socialdemokratien. Efter händelserna 1918 visade det sig svårt för det reorganiserade socialdemokratiska partiet att finna en verksamhetslinje som kunde tillfredsställa alla anhängare och som å ena sidan gav garantier för en social reformpolitik och å andra sidan svarade mot klasskampens krav. Tilldragelserna under inbördeskriget låg ännu så nära i tiden och de borgerliga högerkretsarnas oförsonligt aggressiva inställning till arbetarrörelsen var ägnad att accentuera vänstersocialdemokraternas krav på fasthållandet vid klasskampslinjen. I sitt understrykande av åsikten att den reformistiska linjen förde arbetarna över i det vänsterradikala lägret, kom de att bortse från de faror som en ofruktbar oppositionsställning med tiden kunde leda till. Den grupp som företrädde den vänstersocialdemokratiska riktningen kallade sig ”centern”. I juni 1920, d. v. s. då den kommunistiska revolutionspropagandan föreföll att möta förståelse hos arbetarna, offentliggjorde man ”centerns” deklARATION. Den var undertecknad av 49 partimedlemmar, bl. a. J. F. Aalto, Mikko Ampuja, T. Bryggari, Johan Helo, Aino Lehtokoski, Kalle Myllymäki, V. V. Salovaara och Reinh. Sventorzetski.

Kärnan i ”centerns” deklARATION utgjordes av kritik mot det socialdemokratiska partiets verksamhet. Man framhöll att partiet komme att splittras om dess taktik också i fortsättningen byggde på den revisionistiska ståndpunkten. Partiets ledning (Tanner-Tainio) påstods arbeta för ”klassförsoning” och en dylik politik sades strida mot uppfattningen hos arbetarmajoriteten. Huvudorganet ”Suomen Sosialidemokraatti” (Finska Socialdemokraten), för vars redigering Hannes Ryömä svarade, ansågs gå emot partiets intressen, då den kritiserade revolutionsrörelsen i Ryssland och konstaterade att dess aktionsformer inte lämpade sig för finska förhållanden. Man betonade att den genom dylikt ståndpunktstagande mot kommunismen fördrev de vänstersocialistiska elementen ur partiet. Det kommunistiska tänkesättets ökade utbredning förutsattes till stor del bero på känslökäl, framsprungna av inbördeskrigets efterräkningar. Den hotande splittringen av partiet, varom det socialistiska arbetarpartiets tillkomst och den allt större vänsterradikala dominansen i landsorganisationen ansågs vittna, trodde man sig kunna förhindra genom att överge ”högerorienteringen” och slå in på den radikala klasskampens väg.

Det socialdemokratiska *partiets ledning* sökte närmast på basen av praktisk-politiska argument poängtera sin inställning till de i ”centerns” deklARATION anförda synpunkterna. Den ansåg att såväl socialdemokratins principer som taktiska synpunkter fordrade att partiet tog avstånd från de revolutionära kampmedlen och orubbligt höll fast vid den parlamentariska linjen. Enligt dess förmenande visade sig centerns aktionsprincip, den radikala klasskampen, ineffektiv då det gällde att förbättra arbetarklassens ekonomiska villkor. Partiets ledning ansåg det vara den socialdemokratiska riksdagsgruppens förtjänst att den i samverkan med de liberala bidragit till att få den republikanska regeringsformen godkänd och Ståhlberg vald till president, d. v. s. till de åtgärder, vilka skapat förutsättningarna för arbetarrörelsens verksamhet. Den ansåg vidare att den radikala klasskampen i praktiken tvingade liberalerna, vilka sökt upprätthålla kontakt med socialdemokraterna, till samarbete med de konservativa. Svagheter i ”centerns” kritik var enligt partiets ledning dess ensidighet. Då man utredde orsakerna till arbetarrörelsens delning, beaktade man inte den på socialdemokratiskt håll rätt allmänna synpunkten att splittringen till stor del kunde återföras till 1918 års revolutionära rörelse och den därpå följande kommunistiska propagandan. Den revolutionära, konstlade radikalismen ansåg partiets ledning ha försvårat den socialdemokratiska riksdagsgruppens arbete för att lösa för arbetarna viktiga frågor som till exempel amnestin för politiska fångar.

”Centerns” kritik av det socialdemokratiska partiets politik blev trots svagheter i argumenteringen inte utan betydelse. Främst berodde detta på att deklARATIONEN offentliggjordes vid en tidpunkt då ”vänsterradikalismen” till följd av kristillståndet efter inbördeskriget hade lyckats slå rot i arbetarklassens känslö- och tankeliv. Av redogörelsen för partimötet 1922 har framgått att de godkända taktiska direktiven kom att innehålla

bestämmelser, vilka baserats på den radikala klasskampens princip och därigenom försvårade det socialdemokratiska regeringsdeltagandet. I samma "center"-anda betonade man nödvändigheten av en mera agitatorisk ton i riksdagsgruppens verksamhet, vilket betydde att socialdemokratins ideologiska sida borde framhävas i samband med riksdagsarbetet. Frågan om internationalen löstes också på "centerns" linje: det socialdemokratiska partiet beslöt att ansluta sig till samarbetsorganisationen i Wien. De rådande ideologiska motsättningarna började dock före följande partimöte 1926 att utjämnas i samma mån som emigrantkommunisternas och de av dem dirigerade vänsterradikalernas för socialdemokratins främmande verksamhet hann utvisa att den på "center"-håll omfattade tanken på ett närmande av arbetarrörelsens disparata element till varandra förlorat sin verklighetsbas.

Maktkampen inom det socialdemokratiska partiet fortsatte, ehuru i andra former, även under 1920-talets senare hälft. I brännpunkten kom då främst frågor rörande partiets inre organisation, såsom upplysningsarbetet och intensifieringen av verksamheten inom organisationerna. Karakteristiskt för diskussionerna var att dessa i hög grad blev personfrågor. Tanner och Tainio, de centrala gestalterna i partiledningen, ville man tydligen göra ansvariga för de konstaterade missförhållandena. Nya krafter i partidelegationen (Hupli och Itkonen; Paasivuori i stället för Tanner; Wiik i stället för Tainio) medförde ingen mera påtaglig förändring i det socialdemokratiska partiets principiella hållning. De vid 1926 års partimöte godkända resolutionerna i regeringsfrågan och rörande inställningen till kommunisterna, utvisade att det vänstersocialdemokratiska skedet i maktkampen hade passerats.

Tanners regering 1926-1927

Det faktum att det vid partimötet 1926 icke rådde meningsskiljaktigheter rörande förhållandet till kommunisterna och de av dem beroende vänsterradikalerna tydde på en inre konsolidering av det socialdemokratiska partiet. Icke ens företrädarna för "centern", där man fortfarande hyste tanken på ett enande av arbetarrörelsen, hade behov att söka samarbetskontakt med den yttersta vänstern, som med sina revolutionära åsikter och sitt dubbla taktiska program ansågs ha försvagat arbetarrörelsens auktoritet. Av stor betydelse för partiets praktisk-politiska handlingsduglighet blev en del nya *programpunkter*, främst de rörande landets försvar. I de flesta fall rörde det sig här om en revidering av tidigare ståndpunkter. På borgerligt håll var man rätt allmänt av den uppfattningen att det inom det socialdemokratiska partiet rådde en "försvarsnihilistisk" anda och att partiets inställning till landets självständighet inte var omutlig. Då socialdemokraterna strävade till delaktighet i regeringsansvaret visade det sig nödvändigt att deras inställning till försvarsväsendet klart uttalades. Vid 1926 års partimöte godkändes ett s. k. aktuellt program i saken, vilket underströk arbetarnas försvarsskyldighet och krävde en demokratisering av försvarsväsendet. Genom att förkorta värnpliktstiden och minska arméns styrka ansåg man sig kunna skära ner de militära utgifterna, vilket — jämte en skattereform — vore nödvändigt för att förverkliga de sociala reformerna. Samtidigt föreslog man att skyddskårerna skulle upplösas, då dessa i sin egenskap av "klassgarden" för en bestämd politisk riktning ansågs vara av ringa betydelse för försvaret. Skyddskårernas upplösning ansåg man kunna bidra till en avspänning inom samhället och en utjämning av de politiska motsättningarna från inbördeskriget.

De av partimötet 1926 omfattade ståndpunkterna dels i taktik- dels i programfrågan blev för det socialdemokratiska partiet en *förberedelse* för regeringsansvaret. Då exemplet från vissa andra länder visade att delaktighet i regeringen kunde betyda inledningen till en aktiv reformpolitik, kunde man anse stämningen gynnsam för ett socialdemokratiskt regeringsexperiment. Visserligen erbjöd läget ytterligare några svårigheter: skyddskåren och den politiska polisen uppfattades inom partiet som mot arbetarna riktade "klassinstitutioner", vilket gav anledning till en viss osäkerhet, huruvida en medlem av det socialdemokratiska partiet kunde inneha en ministerportfölj, så länge dessa bibehölls. Osäkerheten vek dock för övertygelsen att det bleve

lättare att ta upp frågan om dessa institutioner på dagordningen, sedan man först börjat ta del i statsmaktens utövning.

Sedan Kallios regering avgått efter att den 25 november 1926 ha erhållit riksdagens misstroendevotum, försökte Tanner på uppdrag av president Relander bilda en regeringskoalition, vilken utom socialdemokraterna skulle omfatta framstegspartiet, agrarförbundet och svenska folkpartiet. Sedan planen på en vänsterkoalition visat sig ogenomförbar, bildade Tanner, efter att ha fått partiledningens godkännande, en *socialdemokratisk minoritetsregering*, som sedan den utnämns av presidenten, trädde i funktion den 13 december. I den nya regeringens program fäste man särskild uppmärksamhet vid den sociala lagstiftningen och utvecklandet av beskattningssystemet, vid en förkortning av värnpliktstiden till 9 månader och återställandet av medborgerliga rättigheter åt dem som dömts för delaktighet i händelserna 1918. Synbarligen ansåg man att ett dylikt program kunde stödjas av de vänsterradikala och även av liberalerna. För att utröna riksdagens inställning framlade statsministern regeringens program för riksdagen och anhöll om förtroendevotum. Då diskussion i saken inte tilläts, blev Tanner-regeringens parlamentariska underlag fastslaget i samband med en interpellation från socialdemokraternas argaste fiendes, samlingspartiets, sida. Ett förtroendevotum med 116 röster mot 62 utvisade att regeringen kunde räkna på understöd från det socialistiska arbetarpartiet, framstegspartiet, agrarförbundet och svenska folkpartiet, vilket sistnämnda på grund av den s. k. äktfinska rörelsens framträdande sökte stöd hos socialdemokraterna. En sådan regeringsbas var smal och därtill heterogen. Under sin verksamhetsperiod kom regeringen att få avvärja attacker i form av talrika interpellationer, vilket visade att högerkretsarna, vilkas strävan var att handha landets politik på basen av en borgerlig samling, ansåg den äventyra deras intressen.

I enlighet med sitt program sökte den socialdemokratiska regeringen utveckla den efterblivna sociallagstiftningen. *Resultaten* blev dock på den punkten begränsade, då det saknades ett borgerligt liberalt parti, likt det svenska och danska, vilket hade givit regeringsprogrammet sitt stöd. Bland regeringens försök att främja arbetsskyddslagstiftningen må nämnas att på basen av dess proposition i riksdagen godkändes en sjukförsäkringslag, som dock röstades att vila över valen, samt att man lyckades utveckla olycksfallsförsäkringen, utvidga tillämpningsområdet för lagen om 8 timmars arbetsdag, förbättra skogs- och flottningssarbetarnas arbetsförhållanden samt intensifiera kampen mot arbetslösheten. Vidare försökte regeringen reformera beskattningssystemet genom att sänka de indirekta skatterna och höja skatterna på kapitalet. Förslaget mötte dock starkt motstånd från de borgerliga riksdagsgruppernas sida. I fråga om utjämningen av konsumtionsskattebördan kom man dock till vissa resultat, tills det i fråga om jordbrukstillarna blev en så allvarlig konflikt att regeringen ansåg det ändamålsenligast att lämna in sin demissionsansökan.

Tanner-regeringens årslånga (13.12.1926 – 9.12.1927) verksamhetsperiod representerade en viss *utvecklingsetapp* i landets statsliv. Socialdemokraternas delaktighet i regeringsansvaret betydde slutet på en nära tioårig ”dödperiod”, under vilken de — oftast genom eget förvållande — hade ställt sig passiva till lösningen av regeringskriserna. Deltagandet i regeringen blev för det socialdemokratiska partiet en terrängvinst och som sådant ett betydelsefullt parlamentariskt utvecklingstecken. Det ”ministersocialistiska” experimentet, som på grund av det taktiska programmets praktiska anpassning blivit möjligt, hade erbjudit socialdemokraterna ett nytt verksamhetsfält och de därvid gjorda erfarenheterna var för dem ett värdefullt stöd när det gällde att dra upp riktlinjerna för den framtida verksamheten. Genom sitt sakliga framträdande kan Tanners regering anses å ena sidan ha försvagat den på borgerligt håll rådande negativa uppfattningen om socialdemokraternas förutsättningar att bära regeringsansvaret, å andra sidan klarlagt de liberala elementens hållning till arbetarrörelsen. Det faktum att man på regeringens initiativ fick det medborgerliga förtroendet återställt för deltagarna i 1918 års revolution var ägnat att utjämna den av de politiska

motsättningarna förestavade åsiktsradikalismen bland arbetarna. Inställningen till skyddskårsorganisationen, som den borgerliga opinionen enhälligt stödde, var på socialdemokratiskt håll fortfarande negativ, 'vilket framgick av de tillspetsade opinionsyttringarna mot statsministern, då denne i sin egenskap av t. f. president hade mottagit försvarsmaktens parad den 16 maj 1927.

Den vänsterradikala strömningen på 1920-talet

Den vänsterradikala strömningen inom Finlands arbetarrörelse uppstod, såsom i annat sammanhang framhållits, under emigrantkommunisternas inflytande. Kontakten med ett kraftcentrum på andra sidan gränsen gav den en egenartad karaktär: den saknade från början självständighet och dess utvecklingsförlopp blev beroende av yttre opinionsväxlingar. Detta kom till synes under de vänsterradikala elementens organisatoriska skede, då man inom den kommunistiska rörelsen behärskades av tanken att det krigshärjade Europa var "moget" för en världsrevolution. Den revolutionära verksamheten planlades med mekanisk rätlinjighet: man stödde sig tämligen ensidigt på antagandet att inbördeskriget och dess efterverkningar i Finland berett jordmånen för ett radikalt tänkesätt, utan att å andra sidan beakta den möjligheten att återverkningarna av händelserna 1918 kunde framträda i en antirevolutionär sinnesstämning. Det var alltså att vänta sig att den vänsterradikala arbetarrörelsen, då den antog en utpräglat revolutionär karaktär, inte skulle nå kontakt med den stora massan av arbetare. Utvecklingen tog dock inte en så kritisk vändning, då man på emigrantkommunistiskt håll verkställde en åsiktsrevidering och fann det mera opportunt att fastställa nya taktiska normer bl. a. med tanke på den parlamentariska verksamheten.

I sin strävan att behärska Finlands arbetarrörelse följde *emigrantkommunisterna två verksamhetslinjer*: den hemliga och den offentliga. Den förra som praktiserades i form av personligt upplysningsarbete, gick ut på att befästa det revolutionära tänkesättet i massornas medvetande; den senare som följde s. k. lagliga former syftade till att samla organisatoriska resurser. Ett dylikt utifrån dirigerat verksamhetsprogram som ägnade ett sekundärt intresse åt den politik som tillvaratog arbetarnas aktuella intressen, måste inom kort leda till en konflikt. Vid det socialistiska arbetarpartiets tillkomst hotade en kris, emedan emigrantkommunisterna inte visade sig hågade att använda demokratiska verksamhetsformer, något som de radikala kretsarna i hemlandet fann nödvändigt för att förbättra arbetarklassens ställning. Under den allmänna opinionens tryck löstes konflikten i enlighet med de senares uppfattning.

Det *socialistiska arbetarpartiet* representerade flera olika politiska meningar och dess heterogenitet blottades allteftersom man avlägsnade sig från inbördeskrigets tider. Mest aktiva var de kretsar som omfattade den kommunistiska ståndpunkten och vilkas uppgift var att bevara partiorganisationens revolutionära karaktär. Vid sidan av dem fanns mera moderata element, som betraktade riksdagsarbetet som ett nödvändigt komplement till den revolutionära verksamheten och som önskade ge den vänsterradikala arbetarrörelsen lagliga former. På grund av meningsolikheter i taktikfrågan blev emigrantkommunisternas ställning tidvis rätt prekär. De nödgades upprepat framhålla att det socialistiska arbetarpartiet ägde anpassa sig att tjäna det revolutionära målet och att det för att vara sin uppgift vuxet, måste akta sig för att slå in på opportunistens väg, d. v. s. låta de rådande förhållandena påverka sina ståndpunktstaganden. Å andra sidan yppade sig bland hemlandets vänsterradikaler missnöje med emigrantkommunisternas — utan förtrogenhet med läget i Finland — framförda krav att deras verksamhetsprincip strikt borde följas. Missnöjet fick en kraftig utlösning sedan det socialistiska arbetarpartiets riksdagsgrupp 1923 häktats, varigenom jordmån skapats för en opposition som ytterst riktade sig mot emigrantkommunisternas dominans. Vänsterradikalernas valnederlag följande år utvisade att den med maktspråk dikterade revolutionära verksamhetslinjen inte kunde samla så stora arbetarskaror som tidigare.

Oppositionen inom socialistiska arbetarpartiet tog sig efterhand aktiva uttryck: den grupp som ville frigöra sig från emigrantkommunisternas dominans, sökte skaffa partiet handlingsfrihet och rätt till fri kritik.

Denna självbestämningstendens kan observeras inom landsorganisationen, genom vilken de vänsterradikala huvudsakligen upprätthöll kontakten med arbetarmassorna. Före 1925 märktes redan tecken på *schism* mellan de ledande inom den fackliga rörelsen; man krävde (Erkki Härmä, Edvard Huttunen, K. Kulo, Niilo Välläri m. fl.) en omprövning av den dittills följda revolutionära taktiken. Karakteristiskt för den uppkomna splittringen var att de kretsar som omfattade isoleringstanken fann det ändamålsenligt att träda i kontakt med vänstersocialdemokraterna. Synbarligen omfattade de en dylik åsikt, dels av taktiska skäl, d. v. s. för att stärka sin ställning inom det socialistiska arbetarpartiet, dels för att säkra sina verksamhetsmöjligheter för den händelse att det politiska läget skulle medföra svårigheter för partiets verksamhet. Emigrantkommunisterna ställde sig avvisande till denna samarbetstanke, vilken innebar ett avsteg från den av dem uppdragna taktiska linjen.

Under åren 1928-1930 antog oppositionsanhängarnas isoleringssträvanden en målmedvetnare karaktär. Vid denna tidpunkt då tecken på en ekonomisk världskris inspirerade den kommunistiska internationalen att intensifiera sin revolutionära verksamhet, planerade man på emigrantkommunistiskt håll en förändring av landsorganisationens inre organisation därhän, att dess medlemskadrar skulle kunna dirigeras att tjäna revolutionära syften. Vid rådplägningar i Stockholm i augusti 1929 mellan de vänsterradikala ytterlighetsmomenten och emigrantkommunisterna under ledning av Kullervo Manner skisserade man riktlinjerna för den revolutionära verksamheten. De radikaliserade metoderna sökte man börja tillämpa i november samma år, då man i landsorganisationens namn proklamerade en hela landet omfattande arbetsinställelse. Att denna som generalstrejk avsedda aktion misslyckades, visade att antagandet att den revolutionära aktiviteten bland arbetarna tilltagit, varit grundat på en felbedömning av de faktiska förhållandena. I det uppkomna läget fann de av den fackliga rörelsens ledare, vilka företrädde en *moderat* vänsterriktning, det ändamålsenligt att öppnare än förut deklarerat sin ståndpunkt. Då "Työväenjärjestöjen Tiedonantaja" (i svensk upplaga kallad Arbetarnas Notisblad, senare Finlands Folkkommisariats Notisblad) framträdde som revolutionslinjens organ, började de i sin tidning "Suomen Työmies" (Finska Arbetaren) bekämpa emigrantkommunisternas strävanden. I början av följande decennium, då man på borgerligt håll beredde sig att inskränka arbetarrörelsens inflytande, var de vänsterradikalas motståndskraft avsevärt försvagad på grund av deras inbördes meningsskiljaktigheter.

Arbetarrörelsens ställning under de s. k. lappåren.

Inom högerkretsarna aktualiserades i slutet av 1920-talet frågan om "parlamentarismens kris". Att problemet väckte diskussion visar redan i och för sig att det på sagda håll rådde missnöje med den politiska utvecklingen i landet. Man ansåg det vara ett missförhållande att i och med statsskicket demokratisering sådana grupper fått politiskt inflytande, vilka företrädde de s. k. lägre samhällsklasserna och därigenom representerade enligt en konventionell uppfattning inkompetenta element. Man anklagade demokratin för att ha tillfört det politiska livet konfliktämnen och ökad spänning och påstod att arbetarrörelsen med sina klasspartier försvagat solidaritetskänslan gentemot riket och äventyrat de "uppbyggande krafternas" samarbete. Enligt högerens åsikt tycktes "krisens" lösning kräva en radikal inskränkning av vänsterns verksamhetspremissor.

En allmän anmärkning mot det demokratiska statsskicket var att detta inte ansågs ge garantier för förverkligandet av folkviljan. Denna uppfattning blev utgångspunkten för den år 1930 uppkomna s. k. *lapporörelsen*, vars målsättning i detalj torde ha tagit form först med händelseutvecklingen. Lapporörelsens ideologi kan anses ha rönt påverkan av aktuella

riktlinjer inom tysk rättsvetenskap, framför allt i den mån dessa berörde folkets rätt att handla på eget initiativ, d. v. s. med åsidosättande av lagliga former. Grundtanken i berörda uppfattningar (Hippel, v. Bieberstein m. fl.) var att statsviljan dikterades av rätten, det lagbundna samhällets hörnsten. Om lagstiftaren vars uppgift var att tolka rätten, skapade stadgandes, vilka inte stod i överensstämmelse med det rätta, var det folkets plikt att ingripa. Denna rättslära betydde i praktiken att under vissa förhållanden, då den s. k. lagliga ordningen och rättvisan föreföll att råka i konflikt, det kunde övervägas, huruvida skäl förelåg att utöva rätt med egen hand.

Sedan lapporörelsen vunnit insteg i praktiken, framlades i riksdagen synpunkter, vilka stod i överensstämmelse med ovananförda rättsuppfattning. Enligt dessa hade ”folkresningen” bland annat inspirerats av det faktum att statsmakten underlåtit att nyttja sådana medel som kunde ha förhindrat vänsterradikalernas offentliga verksamhet. Man gjorde gällande att det här var fråga om ett utslag av ett stärkt rättsmedvetande, en reaktion som syftade till statslivets sanering. Denna lappoideologi hade vissa beröringspunkter med den sedan 1928 på frammarsch stadda nationalsocialismen i Tyskland: båda uppkom ur missnöjet med det rådande demokratiska statskicket och viljan att skapa ett nytt, som skulle avskaffa den politiska ”splittringen” och ”söndringen” och främja det nationella enandet. På bägge hållen framhöll man att den parlamentariska demokratin som statskicket hade visat sin otillräcklighet och ansåg det ändamålsenligt att ersätta den med den s. k. ledarprincipen. I likhet med nationalsocialisterna riktade företrädarna för lapporörelsen sin verksamhet främst mot kommunisterna och socialdemokraterna.

Lapporörelsens strävan att nå sina syften med åsidosättande av lagliga verksamhetsformer kom till uttryck i de från och med juni 1930 verkställda s. k. skjutsningarna och våldsdådet den 5 juli mot grundlagsutskottets vänsterradikaler (Eino Pekkala, Rötö). Svinhufvuds av högern ledda regering som bildats föregående dag, föll undan för lappoanhängarnas krav och gav order om att det socialistiska arbetarpartiets riksdagsgrupp skulle fängslas. Detta mot riksdagsordningen stridande förfarande förändrade märkbart de dittills rådande parlamentariska styrkeförhållandena och bevisade att man hade för avsikt att förverkliga lapporörelsens mål att försvaga vänsterns politiska inflytande. Regeringen förelade riksdagen en proposition till de s. k. *kommunistlagarna*, vilka syftade till att avstänga de vänsterradikala elementen från riksdag och kommunalfullmäktige. I denna sin politik fann den understöd hos de borgerliga riksdagsgrupperna, inom vilka - med undantag för de lappoorienterade högerkretsarna — den åsikten synbarligen var rådande, att man genom nämnda medgivande kunde återställa de normala förhållandena i landet. Socialdemokraterna ställde sig avvisande till dessa undantagslagar med motiveringen att enligt demokratin princip olika åsiktsriktningar bör garanteras politisk verksamhetsfrihet och att kampen mot kommunismen endast borde föras med ideella medel. På grund av riksdagens bristande fulltalighet hade de möjlighet att endast såtillvida inverka på saken att kommunistlagarna röstades att vila över valen. Med de mandat, blott 66, som socialdemokraterna erövrade i valen i oktober efter riksdagens upplösning kunde de inte förhindra den grundlagsändring som upptagits på dagordningen, varför den godkändes med 133 (132) röster mot 66.

Efter det att de vänsterradikala elementen avstängts från det offentliga politiska livet, fortsatte lapporörelsen från 1931 sin verksamhet under devisen ”mot marxismen”.

Denna nya devis innebar att striden nu fördes mot det *socialdemokratiska partiet* som icke böjt sig för lappo-anhängarnas krav. Synbarligen tog lapporörelsen härvid, i överensstämmelse med den fascistiska målsättningen, till sin uppgift att beröva arbetarrörelsen dess politiska inflytande, varigenom den kom att stöta ifrån sig de demokratiskt tänkande borgerliga elementen. Endast på högerhåll omfattade man med förståelse tanken att socialdemokraternas verksamhetsmöjligheter borde begränsas. Särskilt komprometterande ansåg man det socialdemokratiska partiets ”internationella” karaktär vara,

d. v. s. att kontakt upprätthölls med den socialistiska internationalen och att dess resolutioner beaktades vid fastställandet av partiets politik. Lapporörelsen ställde sig i detta skede i öppen opposition till regeringen och riksdagen, vilka inte längre accepterade dess krav. Dess radikaliserade verksamhet nådde sin kulmen i det s. k. Mäntsäläupproret, ett försök till statskupp i mars 1932, för vars negativa resultat den allmänna opinionen spelade en avgörande roll. Resultaten vid riksdagsvalen 1933 (soc. dem. 78) var ett tecken på att lapporörelsen som nu framträdde som ett särskilt parti, den s. k. *fosterländska folk rörelsen*, höll på att förlora sitt inflytande över landets politik. För den politiska opinionsbildningen kom den även i fortsättningen att vara av betydelse. Då det gällde att lösa den parlamentariska krisen, var man i högerkretsar benägen att anse att vid bildandet av en regeringskoalition den ”borgerliga samverkans” linje borde följas. Att denna lapporörelsens ståndpunkt kom att förbli normgivande berodde i avgörande grad på president Svinhufvuds uppfattning att socialdemokraternas deltagande i regeringsansvaret inte gav tillräckliga garantier för ”fasthet” i maktutövningen. Till riksdagsvalen 1936 hade denna ståndpunkt hunnit förlora sin aktualitet. Socialdemokraternas fortsatta mandatökning (83) tydde på att man vid lösningen av regeringsfrågan komme att beakta de demokratiska principerna.

Lappoperioden kom att för det socialdemokratiska partiet betyda ett viktigt utvecklingskede. Inom detsamma befästes då åsikten att demokratin inte endast var ett ändamålsenligt politiskt system, utan även en i och för sig värdefull princip, som borde försvaras och som gav garantier för fortsatta framsteg. Det oreserverade accepterandet av det demokratiska tänkesättet fördjupade socialdemokraternas parlamentariska uppfattning: de teoretiska lärosatserna hade inte längre samma avgörande betydelse som förut, då regeringsfrågan åter vid 1930-talets mitt upptogs till förnyad behandling. Man sökte nu lösa problemet med sikte på en de ”*demokratiska partiernas*” *samling*. Härtill medverkade sannolikt utvecklingen i Sverige, där den av P. A. Hansson ledda socialdemokratiska regeringen år 1933 gjort ett samarbetsavtal med bondeförbundet och med stöd av detta lyckats dels genomföra ett s. k. krisprogram, dels upprätthålla demokratins auktoritet i landet. I de förhandlingar som efter 1936 års riksdagsavtal fördes mellan de politiska kretsarna, nåddes enighet om att bilda den nya regeringen på en liknande bas. Samarbetsbeslutets praktiska tillämpning blev aktuell, då Kivimäki-regeringen demissionerade efter att i september samma år ha fått misstroendevotum av riksdagen. Vid behandlingen av regeringsfrågan kunde man särskilja två opinionslinjer, dels vänsterkoalitionens, dels den som avsåg en borgerlig samlingsregering. Den förra omfattades av socialdemokraterna, agrarförbundet och framstegspartiet, den senare av högerkretsarna. Då president Svinhufvud tog avstånd från tanken på en vänsterkoalition, kom majoritetens åsikt att i praktiken åsidosättas. Vid presidentvalet 1937 medverkade socialdemokraterna — närmast med tanke på en lösning av regeringsfrågan — till valet av agrarförbundets kandidat, Kyösti Kallio Valet av Kallio jämnade vägen för bildandet av *Cajanders regering* på basen av samverkan mellan vänstern och centern. Denna regering skapade grunden för den inrikespolitiska strömkantringen efter lapposkedet.

Förhållandena under det andra världskriget.

Med hänsyn till sitt parlamentariska underlag var Cajanders regering *en av de starkaste* under självständighetstiden: den hade ca 3/4 majoritet i riksdagen. En ministär på så bred bas kunde ge relativt starka garantier för att det uppgjorda verksamhetsprogrammet förverkligades. Till regeringsfrågans lösning hade socialdemokraterna bidragit med styrkan av sin samlade opinion. Under lapporörelsen hade arbetarrörelsen gradvis enats på den socialdemokratiska linjen. Sedan det socialistiska arbetarpartiet förlorat sina verksamhetsmöjligheter, hade de radikala vänsterelementen antingen närmast sig socialdemokraterna, varigenom de ökat dessas väljarskaror, eller — i sällsyntare fall — börjat stödja emigrantkommunisternas verksamhet. De sistnämndas försök att 1931-1933 bilda en hemlig facklig rörelse som motvikt till det av

socialdemokraterna ledda Finlands Fackföreningars Centralförbund (FFC) och genom den få verksamheten inriktad på revolutionära syften, liksom deras senare åtgärder att skapa en opposition inom fackföreningsrörelsen och det socialdemokratiska ungdomsförbundet, hade givit klena resultat. Till emigrantkommunisternas alltmera försvagade ställning mot slutet av 1930-talet bidrog dessutom även den ekonomiska haussen och de stabiliserade demokratiska förhållandena, vilka gjorde jordmännen mindre mottaglig för deras propaganda. Utvecklingen tycktes alltså medverka till att befästa den socialdemokratiska arbetarrörelsens inflytande.

Till följd av det tillspetsade världsläget mot slutet av 1930-talet trädde frågor rörande utrikespolitiken och försvarsväsendet i förgrunden för det politiska livet. Då spänningstillståndet mellan de totalitära och de demokratiska staterna växte, kände Finland i likhet med andra småstater sitt oberoende hotat. Socialdemokratiska partiet deklarerade härvid sin vilja att hålla landet utanför ett eventuellt kommande krig. Detta mål ansåg partiet bäst kunde förverkligas genom en *neutralitetspolitik*, enligt vilken Finland i samverkan med de skandinaviska länderna skulle försöka stå utanför alla stormaktsblock. Man beslöt även vid partimötet 1939 gå in för ett befästade av den skandinaviska orienteringen och — för att Finland skulle få möjlighet att hävda sin neutralitet — medverka till genomförandet av ett program för utbyggande av försvarsmakten. Frågan om försvarsväsendets s. k. grundanskaffningar, vilken 1938 hade varit uppe i det socialdemokratiska partirådet, hade avgjorts i en positiv riktning just med tanke på att Finland vid behov borde med maktmedel kunna skydda sin neutralitet.

Händelserna i början av det andra världskriget förde Finland närmare det storpolitiska skeendet. Sovjetunionen började rikta sitt militära intresse, utom på Balticum, även på Finland. Med ”Leningrads säkerhet” som motivering ställde den i oktober 1939 till Finland krav rörande Karelska näset, öarna i Finska viken samt Hangöudd, vilka krav Finland endast till en del kunde tillmötesgå. Den intagna ståndpunkten, vilken tolkade regeringens och riksdagens åsikt, omfattades av det socialdemokratiska partiet. Den allmänna uppfattningen var att landets neutralitet skulle äventyras om man accepterade Sovjetunionens förslag. Finlands fasta hållning influerades tydligen av de baltiska staternas försvagade självständighet, vilken föreföll att vara en konsekvens av de med Sovjetunionen ingångna fördragen. Då relationerna till Sovjetunionen hade avbrutits och Finland den 30 november anfallits, stödde det socialdemokratiska partiet med tillbudsstående medel kampen i den uppfattningen att det här gällde försvaret av landets självständighet och det demokratiska statsskicket. Med hänsyn till disproportionen mellan de stridande parternas kraftresurser ansågs det likväl att man inte borde lämna sådana fredsmöjligheter obeaktade, vilka garanterade att nämnda värden lämnades ograverade. Moskvafreden av den 12 mars 1940, genom vilken Finland avstod från en del av sitt statsområde, förmådde inte fördunkla medvetandet att Finland gått ur försvarskriget med bevarande av sin politiska oavhängighet.

Då relationerna mellan Finland och Ryssland på nytt avbröts i juni 1941, skedde detta i det skede av det andra världskriget, då fiendligheterna mellan Tyskland och Ryssland inletts. Före krigsutbrottet hade man från det socialdemokratiska partiets sida understrukt önskvärdheten av att Finland avhöll sig från sådana åtgärder, vilka kunde äventyra dess ställning utanför stormaktskriget. Sedan Finland kommit i krig, ansåg socialdemokraterna det motiverat att framhålla att armén inte borde överskrida gränserna och att den pågående striden skulle uppfattas som *oberoende av stormaktskriget*. Det socialdemokratiska partiet hade dock begränsade möjligheter att understryka sin ståndpunkt; man bör observera, att det representerade en minoritet i regeringen och att avgörandena rörande krigföringen fattades i högkvarteret. Stormaktskrigets utveckling i för Sovjetunionen gynnsam riktning framtvängde ett övervägande av möjligheterna att lotsa landet ut ur kriget. Socialdemokraterna intog den ståndpunkten att Finland som förde ett separat krig, även hade rätt att för egen del underhandla om fred och denna uppfattning sökte de förverkliga genom fredssonderingar på enskild väg. Det faktum att en del partimedlemmar deltog i de 33:s adress, vilken i augusti

1943 överlämnades till presidenten, utvisade att den växande spänningen kom den uppladdade sinnesstämningen att söka sig utlösning med förbigående av partiets hävdvunna metoder. Då det gällde att omsätta i praktiken begreppet ”separatkrig”, d. v. s. att avvärja Ribbentrop-pakten i juni 1944, mötte det socialdemokratiska partiet inklusive dess representanter i regeringen motstånd av en relativt enig borgerlig front. Under det fortsatta händelseförloppet kom partiets s. k. *fredsopposition* att bli en av de avgörande faktorerna då det gällde att påverka den allmänna opinionen och påskynda lägets utveckling fram till utträdet ur kriget.

Socialdemokraterna och kommunisterna under efterkrigstiden.

Sedan *vapenstilleståndet* den 19 september 1944 ingåtts och statslivet länkats in på normala banor var det att vänta att efterverkningarna av kriget som ändat i ett nederlag skulle framträda i form av en åsiktskantring. Inom de storfinska borgerliga kretsarna, vilka på grund av händelsernas utveckling kände sin politiska position försvagad, hade man råkat i ett slags ”flyktskykos” och var nu osäker om på vilket sätt faran att bli åsidosatt kunde avvärjas. Den politiska tyngdpunkten försköts mot vänster. De förändrade förhållandena förde *kommunisterna* ut i det offentliga livet, tidigare hade deras verksamhet följt den hemliga taktikens linje. Deras inträde i det parlamentariska statslivet tvingade det socialdemokratiska partiet att granska sin ställning med hänsyn till denna nya maktfaktor.

Tidpunkten var gynnsam för kommunisterna. Som företrädare för tidigare åsidosatta krafter fann de det nu opportunt att rikta sin kritik, vilken de baserade på en schematisk uppfattning av krigets ”fascistiska” karaktär, mot de under krigsåren aktiva kretsarna och på denna väg söka få inflytande över arbetarnas tänkesätt. Avvikande från sin tidigare ståndpunkt deltog de i riksdagens arbete och i regeringens maktutövning. Förändringen i deras politiska taktik var av sällsynt radikal karaktär: efter att tidigare ha betonat att ”ministersocialismen” innebar ett avsteg från klasskampen, slog kommunisterna nu in på denna enligt dem fördärliga samarbetslinje. Om man tar i betraktande att kommunisterna — som man på emigrantkommunistiskt håll öppet försäkrat — inte hade avstått från sin revolutionära ståndpunkt, kan man inte undgå att dra den slutsatsen, att deras positiva inställning till parlamentarismen endast var av ”taktisk” natur. Under beaktande av opinionsutvecklingen efter kriget lutade de synbarligen mot den åsikten, att ”statsmaktens erövring” enklast kunde ske inom demokratins ram. I syfte att på denna väg förverkliga sitt mål utvecklade kommunisterna med tanke på det praktisk-politiska arbetet det s. k. *folkdemokratiska* systemet, vilket som internationell idé innebar ett ”revolutionerande” av det parlamentariska maskineriet för att nå en maktutövning, baserad på ettpartisystem, och på den vägen genomföra socialiseringen av produktionsmedlen.

Kommunisternas framträdande under en parlamentarisk devis ställde socialdemokraterna i en ovanlig situation. Somliga av dem lutade åt den övertygelsen att förändringen i den vänster-radikala taktiken skapat en grund för arbetarrörelsens enande. Dessa kretsar sammanslöt sig inom det socialdemokratiska partiet till en *opposition*, som — mot majoritetens uppfattning — betonade åsikten, att den politiska orienteringen i ”ett land som förlorat ett krig” borde framgå av dess inrikespolitik. Emedan kommunisterna ideologiskt stod närmare Sovjetunionen än socialdemokraterna, ansåg man inom oppositionen samarbete med dessa nödvändigt. I samarbetstankens tecken uppstod på hösten 1944 — på kommunistiskt initiativ — den vänsterradikala gruppbildningen ”Demokratiska Förbundet för Finlands Folk” (DFFF), till vilken en del av oppositionen anslöt sig och som till en början framträdde under rätt moderata deviser för att senare övergå till att öppet understödja kommunisternas verksamhet. Det socialdemokratiska partiet ansåg det nödvändigt att som motvikt mot den ”folkdemokratiska” uppfattningen betona skillnaden mellan socialdemokratien och kommunismen.

Av resultaten av riksdagsvalen i mars 1945 framgår den allmänna tendensen i efterkrigstidens opinionsbildning. De utvisade att styrkeförhållandet mellan de borgerliga partierna och vänstern var rätt jämnt (101-99). Den avsevärda ökningen av vänsterns mandat tydde på att den allmänna opinionen radikaliserats och att man på arbetarhåll eftersträvade den politiska ledningen. Arbetarpartierna, det socialdemokratiska och det kommunistiska (DFFF), hade i valen uppnått ungefär samma styrka (50-49), vilket inte hade inträffat sedan arbetarrörelsens delning. Det såg ut att föreligga möjligheter till inbördes samarbete, sedan meningsskiljaktigheterna i taktikfrågan tycktes ha utjämnats. Då emellertid en på samverkan mellan arbetarpartierna stödd regering hade fått en för smal parlamentarisk bas och därigenom blivit svag, var det nödvändigt att tänka sig en samling på bredare bas. På vänsterhåll riktade man sin uppmärksamhet på agrarförbundet, med vilket socialdemokraterna delat regeringsansvaret sedan 1937 och till vilket kommunisterna kunde närma sig i stöd av sitt traditionella taktiska direktiv om samarbete mellan ”arbetare och bönder”. En dylik regering fann kommunisterna tydligen fördelaktig i det hänseendet att den erbjöd dem möjlighet att lösgöra sig från beroendet av socialdemokraterna och utarbeta sitt verksamhetsprogram med beaktande av taktiska synpunkter. Agrarförbundets positiva inställning till den planerade vänsterkoalitionen bestämdes i främsta rummet av uppfattningen att partiet genom att delta i regeringsansvaret ansåg sig kunna stärka sin ställning, vilken efter vapenstilleståndet försvagats. Paasikivis och Pekkalas regeringar, i vilka ovannämnda tre partier var företrädare, var trots sin breda parlamentariska bas rätt heterogena, varför de med svårighet kunde undvika åsiktskonflikter, vilka störde samarbetet.

Meningsskiljaktigheterna bland socialdemokraterna försvagade partirepresentanternas insats i regeringens arbete. För att ge partiets politik större konsekvens, måste dess politiska riktlinjer klarläggas. Vid partimötet 1946, vid vilket de ideologiska motsättningarna rätt skarpt framträdde, lyckades man inte avlägsna åsiktskonflikterna. Då likväl den nya partiledningen kom att bli sammansatt enbart av representanter för majoritetsgruppen, fick den möjlighet att handla efter ”klara linjer”. Genom sin kritik av regeringen och riksdagen försökte den utstaka en mera målmedveten linje för inrikespolitiken. Följden var en tillspetsning av förhållandet mellan socialdemokraterna och kommunisterna. Den inre maktkampen inom arbetarrörelsen närmade sig sitt avgörande skede. Socialdemokraternas ledande ställning inom fackföreningsrörelsen befästes efter de framgångsrika valen 1947 och skapade grunden för ett enande av partiet, vilket också påskyndades av oppositionens fortsatta splittring. Resultaten av riksdagsvalen i juli 1948 (58 soc. dem., 38 folkdem.) utvisade, att kommunisternas politik — inställningen till de medborgerliga friheterna, intensifieringen av den revolutionära tendensen, missbruket av administrativa nyckelpositioner — hade väckt motstånd. Då styrkeförhållandet mellan arbetarpartierna hade utvecklats i för socialdemokraterna gynnsam riktning, ansåg dessa det ändamålsenligt att kraftigare än förut understryka sin uppfattning i regeringsfrågan. Bildandet av Fagerholms regering efter valen var ett utslag av denna ”självständighetssträvan”.